

Φόβος επιτυχίας, φόβος αποτυχίας και προσανατολισμός στο στόχο

ΕΙΡΗΝΗ ΜΑΝΤΗ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΣΙΔΕΡΙΔΗΣ
Πανεπιστήμιο Κρήτης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα μελέτησε το φαινόμενο της εμφάνισης του φόβου επιτυχίας σε συνάρτηση με το φόβο της αποτυχίας, και τον προσανατολισμό στο στόχο. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα άτομα που δεν εμφάνισαν φόβο επιτυχίας είχαν προσανατολισμό επίτευξης και υψηλό φόβο αποτυχίας, σε αντίθεση με τα άτομα που εμφάνισαν φόβο επιτυχίας. Επίσης, βρέθηκε πως, ενώ δεν υπήρξαν διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα ως προς την εμφάνιση του φόβου επιτυχίας, υπήρξαν διαφορές αναφορικά με το φύλο σε ό,τι αφορά τις αιτίες εμφάνισης ή μη του φόβου της επιτυχίας. Συγκεκριμένα, βρέθηκε πως οι άνδρες που δεν εμφάνισαν φόβο επιτυχίας φοβούνταν τον αντίκτυπο που θα είχε η ενδεχόμενη αποτυχία τους στην «κοινωνική τους εικόνα». Αντίθετα, οι γυναίκες φάνηκε να μην ενδιαφέρονται τόσο για το «τι θα πουν οι άλλοι» (εξωτερικές πιέσεις), καθώς ο φόβος της αποτυχίας που ανέφεραν σχετιζόταν περισσότερο με προσωπικές και εσωτερικές πιέσεις. Επίσης, βρέθηκε πως ανάμεσα στα άτομα που δεν εμφάνισαν το κίνητρο του φόβου επιτυχίας οι άνδρες είχαν πιο έντονο προσανατολισμό στην επίτευξη από τις γυναίκες. Τα αποτελέσματα δείχνουν πως μια διαδοχική αλληλεπίδραση μεταξύ εσωτερικών και εξωτερικών πιέσεων αλληλεπιδρά και εξηγεί την εμφάνιση φόβων που σχετίζονται με τη στοχοθέτηση.

Λέξεις-κλειδιά: Φόβος επιτυχίας, Φόβος αποτυχίας, Προσανατολισμός στο στόχο.

Εδώ και αρκετά χρόνια οι ερευνητές έχουν ασχοληθεί με τη μελέτη εκείνων των παραγόντων που επηρεάζουν τις αποφάσεις των ανθρώπων σε σχέση με τις επιλογές που κάνουν, τους στόχους και τις προτεραιότητες που βάζουν στη ζωή τους. Ένας από τους πολλούς παράγοντες που εξηγούν την ανθρώπινη συμπεριφορά όταν προσανατολίζεται σε ένα στόχο είναι το κίνητρο επίτευξης (*motive to achieve*). Σύμφωνα με τους McClelland και συνεργάτες (1953), το κίνητρο επίτευξης οδηγεί τα άτομα στο αποτέλεσμα που επιθυμούν, και μάλιστα η επίδοσή τους στο έργο που αναλαμβάνουν έχει υψηλά

επίπεδα τελειότητας. Όμως, οι περισσότερες έρευνες πραγματοποιήθηκαν σε ανδρικό πληθυσμό, κι έτσι η θεωρία για το κίνητρο επίτευξης δεν μπορούσε να προβλέψει τη συμπεριφορά επίτευξης των γυναικών, καθώς έρευνες με γυναίκες υποκείμενα έδωσαν αποτελέσματα ασυνεπή προς τις προβλέψεις της θεωρίας (Sarason & Smith, 1971). Για το λόγο αυτό προτάθηκε ένα νέο κίνητρο, το *κίνητρο αποφυγής της επιτυχίας* (*motive to avoid failure*), το οποίο θα μπορούσε να εξηγήσει τη συμπεριφορά των γυναικών απέναντι στην επίτευξη (Horner, 1968).

Θεωρία του κινήτρου αποφυγής της επιτυχίας

Ο όρος «φόβος επιτυχίας» (fear of success), ή «κίνητρο αποφυγής της επιτυχίας», προτάθηκε από την Horner (1968), σε μια προσπάθειά της να εξηγήσει τις διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών στη συμπεριφορά της επίτευξης. Η Horner απέδωσε το φόβο της επιτυχίας σε εξωτερικές κοινωνικές πιέσεις, οι οποίες ασκούνται στις γυναίκες από πολύ μικρή ηλικία και αποσκοπούν στη διατήρηση του κοινωνικού τους ρόλου. Γι' αυτό η Horner θεώρησε ότι το κίνητρο αποφυγής της επιτυχίας είναι συνέπεια του φόβου των γυναικών για κοινωνική απόρριψη. Παρατήρησε ότι οι ανταγωνιστικές συμπεριφορές εκλαμβάνονται από τις γυναίκες ως απειλητικές, γιατί συνδέονται με την απώλεια της θηλυκότητάς τους, η οποία μοιραίως καταλήγει στην απόρριψη από τους άλλους. Το κίνητρο αυτό επηρεάζει τη συμπεριφορά επίτευξης των γυναικών, δημιουργώντας άγχος και αναστέλλοντας το θετικό κίνητρο της επιτυχίας. Για να εντοπίσει την παρουσία ή την απουσία του φόβου επιτυχίας, η Horner χρησιμοποίησε ένα προβολικό τεστ.

Πριν όμως από τη Horner, ο πρώτος που έκανε αναφορά σε παρεμφερή διεργασία που οφείλεται σε εσωτερικούς παράγοντες, ορίζοντάς την ως «νεύρωση επιτυχίας», ήταν ο Freud (1916). Η νεύρωση επιτυχίας είναι: μια κατάσταση κατά την οποία τα άτομα αισθάνονται αμήχανα και άρρωστα όταν μια ευχή τους πάει να πραγματοποιηθεί. Το φαινόμενο αυτό ο Freud το παρατήρησε τόσο σε άνδρες όσο και σε γυναίκες ασθενείς του και το απέδωσε σε άλυτα συμπλέγματα και σε εσωτερικές συγκρούσεις. Έτσι, δόθηκε το έναυσμα σε σύγχρονους ερευνητές να αναζητήσουν τα αίτια της εμφάνισης του φόβου της επιτυχίας σε εσωτερικές διεργασίες και σε χαρακτηριστικά της προσωπικότητας. Για το λόγο αυτό σχεδιάστηκαν περισσότερο αντικειμενικά εργαλεία μέτρησης του φόβου επιτυχίας.

Λίγο αργότερα από τη Horner, και χρησιμοποιώντας μια κλίμακα αυτοαναφοράς, ο Pappo (1972) όρισε το φόβο επιτυχίας ως μια ψυχολο-

γική κατάσταση που οδηγεί σε παράλυση, απόσυρση και καταστολή της συμπεριφοράς όταν το άτομο αντιλαμβάνεται συνειδητά την παρουσία ενός υποκειμενικού ή αντικειμενικού στόχου. Το άτομο που φοβάται την επιτυχία μαθαίνει να συμπεριφέρεται έτσι ώστε να αποφεύγει τις συνέπειες της επιτυχίας. Το πρότυπο αυτό συμπεριφοράς προκύπτει όταν η οι ενέργειες του ατόμου πλησιάζουν την επιτυχία. Αυτό γίνεται κατανοητό από διάφορα «σήματα» του εξωτερικού περιβάλλοντος, όπως είναι ένας καλός βαθμός ή μια καλή επίδοση, ένα προσωπικό κομπλιμέντο ή άλλα γεγονότα που «προειδοποιούν» το άτομο με φόβο επιτυχίας ότι ένα επικίνδυνο και απειλητικό ερέθισμα πλησιάζει. Τα «σήματα» αυτά ενεργοποιούν αποφευκτικές συμπεριφορές, με σκοπό να μειώσουν την πιθανότητα επιτυχίας.

Σε περίπτωση, όμως, που το άτομο με φόβο επιτυχίας αισθανθεί ότι βρίσκεται μακριά από κάποια συνθήκη επιτυχίας, ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στην όποια κατάσταση επίτευξης (Pappo, 1972). Το κίνητρο του φόβου επιτυχίας δηλαδή ενεργοποιείται μόνο όταν η συμπεριφορά της επίτευξης πλησιάζει την επιτυχία. Η συμπεριφορά αυτή φανερώνει ότι ακόμα και τα άτομα με φόβο επιτυχίας μπορούν να κινηθούν προς ένα στόχο (προσέγγιση επίτευξης), αρκεί να μην αντιληφθούν ότι οι πράξεις τους θα τους οδηγήσουν στην επιτυχία.

Ο Pappo απέδωσε την εμφάνιση του φόβου επιτυχίας στην αλληλεπίδραση των γονιών και του παιδιού και στα πρότυπα που το παιδί υιοθετεί από την οικογένεια. Σύμφωνα με τον White (1959), το αίσθημα της αποτελεσματικότητας, που προκύπτει όταν το άτομο νιώθει ικανό να επιφέρει τις επιθυμητές αλλαγές στο περιβάλλον, προσδίδει ευχαρίστηση και ικανοποίηση, με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται εσωτερικά κίνητρα που αυξάνουν την αποδοτικότητα του ατόμου. Οι πιθανές αρνητικές αντιδράσεις όμως των γονέων απέναντι στην προσπάθεια του παιδιού να αποδώσει και να επιτύχει μπορεί να δημιουργήσουν στο παιδί τη λανθασμένη αντίληψη ότι η επιτυχία είναι μια «απαγορευμένη πράξη». Η αρνητική στάση του ενός ή και των δύο γονέων

απέναντι στην προσπάθεια του παιδιού να πετύχει μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι οι ίδιοι οι γονείς έχουν φόβο επιτυχίας, στο ότι δεν έχουν εμπιστοσύνη στις ικανότητες του παιδιού τους ή στην ανάγκη τους να κρατήσουν το παιδί εξαρτημένο από αυτούς. Έτσι, το παιδί, εσωτερικεύοντας το άγχος και τις αρνητικές αντιδράσεις των γονιών του, θεωρεί ότι η προσέγγιση της επιτυχίας είναι μια μη αποδεκτή συμπεριφορά. Γι' αυτόν το λόγο, όταν θα χρειαστεί στο μέλλον να αντιμετωπίσει μια παρόμοια κατάσταση, αισθάνεται πολύ άγχος (Sullivan, 1953) και αντιδρά έτσι ώστε να εμποδίσει/σαμποτάρει την επιτυχία.

Φόβος της επιτυχίας και ερευνητικά δεδομένα

Ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την εμφάνιση ή όχι του κινήτρου αποφυγής της επιτυχίας είναι το κοινωνικο-πολιτιστικό πλαίσιο στο οποίο ανήκουν τα άτομα. Σύμφωνα με τους κοινωνικούς αναλυτές, υπάρχουν δύο τύποι κοινωνιών: οι ατομικιστικές και οι κολεκτιβιστικές (Γεώργας, 1986). Ανάλογα με τον τύπο της κοινωνίας διαμορφώνεται και ο προσανατολισμός των κινήτρων της επίτευξης. Έτσι, στις ατομικιστικές κοινωνίες τα άτομα συνήθως υιοθετούν κίνητρα επίτευξης που είναι περισσότερο προσανατολισμένα στο Εγώ, δηλαδή στις ανάγκες του ίδιου του ατόμου. Τα κίνητρα αυτού του είδους δίνουν έμφαση στην αξία του εαυτού, στην ατομικότητα και στη αυτονομία. Αντίθετα, τα κοινωνικά προσανατολισμένα κίνητρα εμφανίζονται πιο συχνά σε κολεκτιβιστικές κοινωνίες και αντανακλούν την ηθική υποχρέωση του ατόμου να πετύχει, έτσι ώστε να προωθήσει το κοινωνικό κύρος της οικογένειας και ολόκληρης της κοινωνικής ομάδας.

Σε έρευνά τους οι Lew, Allen, Parouchis και Ritzler (1998) απέδειξαν ότι οι κοινωνικά προσανατολισμένοι στόχοι σχετίζονται πολύ περισσότερο με την εμφάνιση του φόβου επιτυχίας απ' ό,τι οι στόχοι που προσανατολίζονται σε ατομικές

επιδιώξεις. Μάλιστα, οι ατομικοί στόχοι φάνηκε ότι προστάτευαν το άτομο από εσωτερικές συγκρούσεις σε ό,τι αφορούσε την επιτυχία. Αντίθετα, οι μαθητές με κοινωνικά προσανατολισμένους στόχους βίωναν περισσότερες πιέσεις, οι οποίες προέρχονταν από τη ματαίωση που εκλάμβαναν όταν προσπαθούσαν να πετύχουν. Η στενή παρακολούθηση των μελών της οικογένειας σε συνδυασμό με την υπερβολική προσήλωση και το αίσθημα της υποχρέωσης που έχουν αυτά τα άτομα σχετίζονται με αυξημένο άγχος όταν κληθούν να ανταποκριθούν σε μια περίπτωση επίτευξης της επιτυχίας.

Οι Olsen και Willemsen (1978) αντιτίθενται στην άποψη ότι ο φόβος της επιτυχίας είναι ένα σταθερό χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, υποστηρίζοντας ότι είναι ένα χαρακτηριστικό το οποίο εμφανίζεται και στους άνδρες και στις γυναίκες, ανάλογα με τις εξωτερικές περιστάσεις/συνθήκες που επικρατούν. Στην έρευνά τους η ποιοτική ανάλυση των δεδομένων έδειξε ότι τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες ανέφεραν στις ιστορίες τους αρνητικές συνέπειες της επιτυχίας, αλλά πιο συχνά επικεντρώνονταν στα θετικά αποτελέσματα της επιτυχίας και στα θετικά συναισθήματα του πρωταγωνιστή της ιστορίας. Συγκεκριμένα, οι αρνητικές συνέπειες της επιτυχίας αντανακλούσαν, για τις γυναίκες, την κοινωνική αποδοκιμασία του περιγύρου, όταν η συνθήκη της επιτυχίας ήθελε τη γυναίκα να βρίσκεται σε μια τάξη μόνο με άνδρες. Οι αρνητικές συνέπειες της επιτυχίας για τους άνδρες περιλάμβαναν ιστορίες με άσχημο και καταστροφικό τέλος για τον άνδρα πρωταγωνιστή, όπως «η επίδοση του Τζον χειροτέρευσε στο επόμενο εξάμηνο», «ο Τζον είχε μια δυστυχισμένη οικογενειακή ζωή», κυρίως σε περιπτώσεις στις οποίες ο Τζον βρισκόταν σε τάξη μόνο με άνδρες. Γι' αυτό οι ερευνητές συμπέραναν ότι ο φόβος της επιτυχίας συνδέεται με το εχθρικό και το ανταγωνιστικό περιβάλλον, το οποίο προκαλεί άγχος και αποπροσανατολίζει τα άτομα από τους στόχους τους.

Σε έρευνά του ο Karabenhick (1977) βρήκε πως υπήρχε μεγάλη θετική συσχέτιση μεταξύ

του φόβου επιτυχίας και της ανάγκης για κοινωνικές σχέσεις τόσο στους άνδρες ($r = .56, p < .001$) όσο και στις γυναίκες ($r = .47, p < .001$). Το εύρημα αυτό φανερώνει ότι οι ανησυχίες που σχετίζονται με την καθιέρωση και τη διατήρηση της φιλίας μέσα στον επαγγελματικό χώρο εκλαμβάνονται από τους συμμετέχοντες ως εκ διαμέτρου αντίθετες με τον ανταγωνισμό και την ατομική επιτυχία, γι' αυτό και τα άτομα που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη για κοινωνικές επαφές εμφανίζουν μεγαλύτερα επίπεδα φόβου επιτυχίας.

Έρευνα σε δείγμα ατόμων από τη μαύρη φυλή έδειξε ότι οι γυναίκες με φόβο επιτυχίας ενδιαφέρονται περισσότερο να αναπτύξουν μια καλή και υγιή σχέση με το σύζυγό τους, χωρίς όμως να παραγκωνίζουν και την ανάγκη τους για προσωπική ανάπτυξη στον επαγγελματικό τομέα. Η σύγκρουση σε αυτές τις γυναίκες έγκειται στο γεγονός ότι προσπαθούν να εκπληρώσουν τόσο τους προσωπικούς όσο και τους κοινωνικούς στόχους. Παρ' όλα αυτά, η έρευνα έδειξε πως οι γυναίκες δε λύνουν τη σύγκρουση αυτή με το να αποφεύγουν την επιτυχία αλλά με το να προσανατολίζονται στο επαγγελματικό τους ενδιαφέρον σε τομείς που αρμόζουν περισσότερο στον κοινωνικό τους ρόλο (π.χ. κοινωνικές επιστήμες), εξισορροπώντας έτσι το συζυγικό με τον επαγγελματικό τους ρόλο. Η ίδια έρευνα έδειξε ότι ο φόβος επιτυχίας στους άνδρες οφείλεται στις ψυχολογικές πιέσεις που δέχονται στις δυτικές κοινωνίες λόγω των φυλετικών διακρίσεων και του επαγγελματικού αποκλεισμού σε συγκεκριμένους τομείς. Ο προσανατολισμός των στόχων τους αντανάκλα την προσπάθειά τους να διαψεύσουν τα φυλετικά στερεότυπα που επικρατούν με το να γίνονται σωστοί και έμπιστοι σύζυγοι και με το να εξασφαλίζουν τα απαραίτητα αγαθά στην οικογένειά τους. Ο φόβος της επιτυχίας δημιουργεί στους άνδρες την ανάγκη απόκτησης μια καλής και δυνατής συζυγικής σχέσης, η οποία θα αναπληρώσει το «κενό» της ελλιπούς κοινωνικής αναγνώρισης (Fleming, 1982).

Μια άλλη παράμετρος που επηρεάζει τη συμπεριφορά επίτευξης των ανδρών και των γυναικών είναι η παρουσία ενός άλλου ατόμου ή ενός

αντιπάλου. Έχει βρεθεί ότι οι γυναίκες με υψηλά επίπεδα φόβου επιτυχίας επιδεινώνουν την επίδοσή τους υπό την παρουσία των ανδρών. Αντίθετα, οι γυναίκες αλλά και οι άνδρες που δεν έχουν φόβο επιτυχίας βελτιώνονται περισσότερο όταν οι «αντίπαλοι» είναι άνδρες παρά όταν είναι γυναίκες. Αυτό αποδεικνύει ότι η παρουσία του ανδρικού φύλου προωθεί το ανταγωνιστικό πνεύμα, το οποίο με τη σειρά του ενισχύει την επίδοση όταν το υποκείμενο δε διακατέχεται από φόβο επιτυχίας (Karabenick & Marshall, 1974).

Τα χαρακτηριστικά των ατόμων με φόβο επιτυχίας

Σύμφωνα με τον Parro (1972), τα άτομα με φόβο επιτυχίας χαρακτηρίζονται από την τάση να σαμποτάρουν την επιτυχία, την εμμονή με την αξιολόγηση, αρνούνται τις ικανότητές τους, έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και έχουν άγχος που συνδέεται με τις ακαδημαϊκές δραστηριότητες. Τα χαρακτηριστικά αυτά περιγράφηκαν ως εξής:

Σαμποτάζ στην επιτυχία: Η δυσφορία και η άρνηση που συνοδεύουν την αναγνώριση ενός στόχου επιτυχίας είναι συμπτώματα άγχους. Το άτομο με αυξημένο φόβο επιτυχίας είναι πιθανό να μειώσει το άγχος που βιώνει «σαμποτάροντας» τη συμπεριφορά που θα τον οδηγούσε στην επιτυχία. Βρέθηκε ότι τα άτομα με υψηλό φόβο επιτυχίας μείωσαν την απόδοσή τους όταν μπήκαν σε συνθήκη επιτυχίας, σε αντίθεση με την αύξηση της απόδοσης των ατόμων με χαμηλό κίνητρο.

Εμμονή με την αξιολόγηση και τον ανταγωνισμό: Τα άτομα με φόβο επιτυχίας απασχολούνται συνέχεια το μυαλό τους με το κατά πόσο καλά θα αποδώσουν σε μια κατάσταση επίτευξης. Αν αυτό γίνεται με μέτρο, μπορεί να είναι αποτελεσματικό. Όταν όμως μετατραπεί σε εμμονή, δεν επιτρέπει στο άτομο να αποδώσει, καθώς η προσοχή του αποσπάται μακριά από τον πραγματικό στόχο, μειώνοντας την πιθανότητα επιτυχίας. Πράγματι, βρέθηκε ότι τα άτομα με υψηλό φόβο επιτυχίας είχαν περισσότερες ανησυχίες από

τα άλλα άτομα. Το ίδιο συμβαίνει και με τον ανταγωνισμό. Γενικά ο ανταγωνισμός σχετίζεται συχνά με τη σύγκριση της απόδοσης με τους άλλους. Η σύγκριση αυτή συνήθως λειτουργεί ενεργοποιητικά και κινητοποιεί τα άτομα στο να φτάσουν την επίδοση κάποιου άλλου. Όταν όμως γίνεται εμμονή, αποπροσανατολίζει από το στόχο. Έτσι, τα άτομα με φόβο επιτυχίας φαίνεται πως εξέλαβαν περισσότερο ανταγωνιστική την πειραματική διαδικασία στην οποία υποβλήθηκαν απ' ό,τι τα άτομα που δεν είχαν φόβο επιτυχίας.

Άρνηση αυτεπάρκειας: Σύμφωνα με το θεωρητικό μοντέλο σχετικά με τις αρνητικές αλληλεπιδράσεις των γονέων με το παιδί, τα άτομα με φόβο επιτυχίας βιώνουν την επιτυχία ως κάτι το απαγορευμένο, γι' αυτό και αρνούνται πως έχουν τις ικανότητες να αντεπεξέλθουν σε αυτήν. Έτσι, όταν αποδειχθεί πως έχουν πετύχει κάπου, αγχώνονται και, για να αποφύγουν το άγχος, εκλογικεύουν την επιτυχία και την αποδίδουν σε παράγοντες έξω από αυτούς. Τα ευρήματα πράγματι απέδειξαν ότι τα άτομα με υψηλό φόβο επιτυχίας αποφεύγουν να πάρουν της ευθύνη της επιτυχίας τους, αποδίδοντάς τη σε εξωτερικούς παράγοντες.

Άρνητική αυτοεκτίμηση: Συνήθως τα άτομα που αισθάνονται ότι απειλούνται όταν προσεγγίζουν και φτάνουν την επιτυχία έχουν έλλειψη εμπιστοσύνης στον εαυτό τους και στις ικανότητές τους. Πράγματι, τα ευρήματα έδειξαν ότι τα άτομα με υψηλό κίνητρο φόβου επιτυχίας αισθάνθηκαν περισσότερες ανασφάλειες και αμφιβολίες για τις ικανότητές τους απ' ό,τι τα άτομα που δεν εκδήλωσαν φόβο επιτυχίας.

Έρευνες που έχουν γίνει στο παρελθόν έχουν δείξει πως πραγματικά υπάρχει δυνατή σχέση ανάμεσα στο επίπεδο αυτοεκτίμησης και στην τάση για προσέγγιση της επιτυχίας (Bong, 2004. Pajares & Cheong, 2003). Τα άτομα που αισθάνονται ότι έχουν μεγάλες δυνατότητες και πιστεύουν στον εαυτό τους είναι συνήθως πιο ενεργά προσανατολισμένα στην επίτευξη απ' ό,τι τα άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση. Έχει βρεθεί ότι τα άτομα με υψηλή αυτοεκτίμηση θεωρούν ότι θα πετύχουν σε μια δοκιμασία επίτευξης και αποδίδουν συνήθως την επιτυχία τους στις ικα-

νότητές τους και στη δική τους προσπάθεια. Το γεγονός αυτό παράγει μια δυνατή αίσθηση ολοκλήρωσης και προσδοκίας για περαιτέρω επιτυχίες (Sohn, 1977). Όταν τα άτομα αυτά αποτύχουν, ρίχνουν το βάρος των ευθυνών σε εξωτερικούς παράγοντες, όπως στην τύχη, στις περιστάσεις κτλ., και δεν απελπίζονται. Αντίθετα, άτομα με χαμηλή αυτοεκτίμηση αναμένουν ότι θα αποτύχουν σε οτιδήποτε κι αν κάνουν, αποδίδοντας την αποτυχία τους στην έλλειψη ικανότητων. Εάν καταφέρουν να πετύχουν, θα αποδώσουν αυτή τους την επιτυχία σε εξωτερικούς παράγοντες. Τα άτομα αυτά, λοιπόν, δεν αντιλαμβάνονται την επιτυχία ως ανταμοιβή, γι' αυτό δεν αναμένεται να την επιδιώξουν στο μέλλον. Εάν αποτύχουν, επιβεβαιώνουν την πίστη τους ότι διαθέτουν περιορισμένες ικανότητες, με αποτέλεσμα να αποφεύγουν έργα προσανατολισμένα στην επίτευξη δύσκολων στόχων (Nicholls, 1978).

Ένας ακόμα παράγοντας που επηρεάζει τη συμπεριφορά επίτευξης είναι το *επίπεδο φιλοδοξιών* που έχει ένα άτομο. Σύμφωνα με τους Locke και Latham (1990), τα συναισθήματα επιτυχίας ή αποτυχίας δεν καθορίζονται μόνο από την τελική ατομική επίδοση αλλά από το συνδυασμό της ατομικής επίδοσης με το επίπεδο φιλοδοξιών του ατόμου που εμπλέκεται σε μια δραστηριότητα. Τα άτομα που φοβούνται την επιτυχία έχουν περιγραφεί ως άτομα φιλόδοξα, τα οποία όμως αποφεύγουν την εμπειρία της επιτυχίας λόγω εσωτερικών συγκρούσεων. Οι Canavan-Gumpert και συνεργάτες (1978) ανέφεραν ότι η σύγκρουση αυτή χαρακτηρίζεται από την τάση του ατόμου να προσεγγίσει και συγχρόνως να αποφύγει την επιτυχία. Έτσι, το άτομο με φόβο επιτυχίας υιοθετεί μια ενδιάμεση απόσταση από την επιτυχία. Ο Ray (1984) αντιτάχθηκε σε αυτή την άποψη, καθώς, σε πείραμα που πραγματοποίησε, βρήκε πως τα άτομα που έχουν φόβο επιτυχίας δε γοητεύονται από την επιτυχία, αφού δεν αναζητούν την αναγνώριση και τον έπαινο, και δεν έχουν υψηλές φιλοδοξίες.

Η ηλικία είναι επίσης μια παράμετρος που επηρεάζει το επίπεδο του φόβου επιτυχίας που θα εμφανίσει κάποιος. Έρευνα έδειξε πως τα

άτομα που φοιτούν στο πανεπιστήμιο παρουσιάζουν πολύ μεγαλύτερα επίπεδα φόβου επιτυχίας από τα παιδιά που πάνε στο λύκειο (O'Connell & Perez, 1982). Μάλιστα, όσο οι φοιτητές πλησιάζουν στην αποφοίτηση και τα άτομα αρχίζουν να εργάζονται ο φόβος επιτυχίας αυξάνεται ακόμα περισσότερο, κυρίως στις γυναίκες. Αυτό συμβαίνει γιατί όσο πλησιάζει η ώρα να πάρει κάποιος πτυχίο αυξάνονται οι φόβοι και οι ανησυχίες για το «άγνωστο» που θα αντιμετωπίσει στον κόσμο της εργασίας (Wood & Greenfeld, 1979).

Φόβος αποτυχίας και φόβος επιτυχίας

Μέχρι να κάνει η Horner την πρώτη νύξη για την ύπαρξη του κινήτρου αποφυγής της επιτυχίας, κάθε συμπεριφορά επίτευξης που ενείχε άγχος χαρακτηριζόταν από τους ειδικούς ως φόβος αποτυχίας. Όμως, οι έρευνες που ακολούθησαν έδειξαν ότι πρόκειται για δύο διαφορετικά κίνητρα, καθώς η εμφάνιση του καθενός εξαρτάται από διαφορετικούς παράγοντες και οφείλεται σε διαφορετικές εσωτερικές διεργασίες.

Σύμφωνα με τη θεωρία του κινήτρου επίτευξης (Atkinson, 1964), κάθε άτομο διαθέτει το κίνητρο της επιτυχίας και το κίνητρο αποφυγής της αποτυχίας. Τα δύο αυτά κίνητρα ενεργοποιούνται όταν κάποιος προσπαθήσει να εκτελέσει ένα έργο. Ο καθορισμός της στάσης απέναντι στο έργο είναι το αποτέλεσμα των δύο αυτών τάσεων. Όταν το κίνητρο αποφυγής της αποτυχίας υπερिσχύσει του κινήτρου επιτυχίας ($K_{aa} > K_e$), το άτομο διακατέχεται από συναισθήματα ντροπής και αμηχανίας, καθώς αναμένει ότι η έκβαση του στόχου θα τον οδηγήσει στην αποτυχία. Ο φόβος της αποτυχίας είναι αποτέλεσμα της πίστης του ατόμου ότι η αποτυχία θα φέρει μόνο αρνητικές συνέπειες (όπως, π.χ., ότι θα χαρακτηριστεί από τον κοινωνικό περίγυρο ως «ανίκανο»), γι' αυτό και τις περισσότερες φορές εμφανίζεται όταν το άτομο γνωρίζει ότι θα αξιολογηθεί από τους άλλους. Συνήθως τα άτομα με φόβο αποτυχίας δεν ολοκληρώνουν το έργο που ενέχει αποτυχία ή επιλέγουν πολύ εύκολες δρα-

στηριότητες (για να μπορέσουν να αντεπεξέλθουν) ή πολύ δύσκολες δραστηριότητες (για να μπορέσουν να δικαιολογήσουν την ενδεχόμενη αποτυχία τους).

Αν και ο φόβος της επιτυχίας (ΦΕ) και ο φόβος της αποτυχίας (ΦΑ) χαρακτηρίζονται από την εκδήλωση άγχους και παραίτηση από τη διεκπεραίωση ενός στόχου, θεωρούνται δύο ανεξάρτητα κίνητρα, καθώς το καθένα εμφανίζεται σε διαφορετικές περιστάσεις. Σε έρευνα των Karabenick και Marshall (1974) βρέθηκε ότι ο ΦΑ και ο ΦΕ είναι δύο ανεξάρτητες διαστάσεις, καθώς δεν υπήρχε συσχέτιση μεταξύ των βαθμολογιών του φόβου επιτυχίας και του άγχους επίτευξης. Στην ίδια έρευνα βρέθηκε ότι άτομα που είχαν χαμηλά επίπεδα φόβου αποτυχίας (δηλαδή αυξημένο κίνητρο επιτυχίας, $K_e > K_{aa}$) βελτιώναν την απόδοσή τους όταν βρίσκονταν σε συνθήκη αποτυχίας, ενώ τα άτομα με υψηλό φόβο αποτυχίας βελτιώνονταν μόνο όταν ακολουθούσε επιτυχία. Για τα άτομα όμως με φόβο επιτυχίας συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο: Η απόδοσή τους μειώνεται κατά πολύ όταν συνειδητοποιήσουν ότι βρίσκονται κοντά στην επιτυχία (Parro, 1972). Επίσης, στην ίδια έρευνα των Karabenick και Marshall (1974) βρέθηκε ότι τα άτομα με υψηλά επίπεδα φόβου αποτυχίας (και χωρίς φόβο επιτυχίας) ανέφεραν ότι είχαν μεγαλύτερες προσδοκίες για επικείμενη επιτυχία απ' ό,τι τα άτομα που είχαν χαμηλά επίπεδα και στα δύο κίνητρα (χαμηλό ΦΑ και ΦΕ).

Άλλη έρευνα έδειξε πως ο φόβος της επιτυχίας είναι μια έννοια που σχετίζεται περισσότερο με τους κοινωνικούς ρόλους των υποκειμένων (θηλυκότητα, ανδρισμός), ενώ ο φόβος της αποτυχίας προβλέπεται καλύτερα από το φύλο των υποκειμένων (γυναίκες, άνδρες) (Mulig, Haggerty, Carballosa, Cinnick, & Madden, 1985).

Μεθοδολογικοί προβληματισμοί στη μελέτη του κινήτρου αποφυγής της επιτυχίας

Το προβολικό τεστ που χρησιμοποίησε η Horner για να εντοπίσει τα άτομα με φόβο επιτυ-

χίας έμοιαζε με το τεστ θεματικής αντίληψης (TAT) που πρωτοδημοσιεύθηκε από τον Murray (1943), με τη μόνη διαφορά ότι οι ιστορίες παρουσιάζονταν στα υποκείμενα με τη μορφή γραπτού κειμένου και όχι με εικόνες. Έρευνες που ακολούθησαν άσκησαν κριτική στον τρόπο με τον οποίο η Horner προσέγγισε το φόβο επιτυχίας. Ο Shapiro (1979) αναφέρει πως τα υψηλά ποσοστά του φόβου επιτυχίας που βρήκε η Horner στις γυναίκες προέκυψαν γιατί η ιστορία της «Άνας» αφορούσε μια δραστηριότητα που ήταν για την εποχή εκείνη προσανατολισμένη σε έναν κοινωνικά ανδρικό ρόλο. Σε έρευνα που πραγματοποίησε ο ίδιος βρήκε ότι και οι άνδρες ανέφεραν υψηλά ποσοστά φόβου επιτυχίας όταν έπρεπε να περιγράψουν ιστορίες στις οποίες η επίτευξη προσανατολιζόταν σε μια περισσότερο «γυναικεία δραστηριότητα» (π.χ. νοσηλευτής, χορευτής). Αντίστροφα, σε δραστηριότητες πιο «αρμόζουσες» με το γυναικείο κοινωνικό ρόλο οι γυναίκες δεν παρουσίαζαν υψηλά επίπεδα φόβου.

Παρόμοια έρευνα έδειξε πως ο φόβος επιτυχίας εμφανίζεται τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες όταν η ιστορία του TAT δε συμβαδίζει με τα κοινωνικά πρότυπα για το κάθε φύλο. Μάλιστα, προέκυψε πως οι άνδρες εμφάνισαν πολύ περισσότερο φόβο επιτυχίας στα υποκειμενικώς «ασύμβατα» γι' αυτούς επαγγέλματα απ' ό,τι οι γυναίκες (O'Connell & Perez, 1982). Σύμφωνα με τους Feather και Raphaelson (1973), ο φόβος της επιτυχίας εξαρτάται από τους διαφορετικούς κοινωνικο-πολιτιστικούς παράγοντες που επικρατούν σε κάθε χώρα. Σε έρευνά τους με υποκείμενα από την Αμερική και την Αυστραλία βρήκαν ότι οι Αμερικανίδες εμφάνισαν πολύ μικρότερο φόβο επιτυχίας από τις Αυστραλέζες. Επίσης, οι άνδρες και οι γυναίκες από την Αυστραλία και οι άνδρες από την Αμερική ανέφεραν ότι η επιτυχία της «Άνας» είχε πολύ περισσότερες αρνητικές συνέπειες απ' ό,τι η επιτυχία του «Τζον». Τα ευρήματα αυτά παραπέμπουν στο συμπέρασμα ότι την εποχή εκείνη επικρατούσαν κοινωνικά στερεότυπα για το ρόλο των δύο φύλων που συνδέονταν με την εμφάνιση του φόβου επιτυχίας στις γυναίκες.

Έρευνα των Wood και Greenfield (1979) έκανε κριτική όχι τόσο στη μεθοδολογία αυτή καθαυτήν αλλά στο δείγμα που χρησιμοποίησαν οι περισσότερες έρευνες μέχρι τότε. Θεωρούσαν ότι το δείγμα των φοιτητών/τριών δεν ήταν αντιπροσωπευτικό του γενικού πληθυσμού, ειδικά του πληθυσμού των γυναικών που κατείχαν διοικητικές θέσεις. Έτσι, σε έρευνα που πραγματοποίησαν με δείγμα επαγγελματιών από το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα βρήκαν ότι ο φόβος της επιτυχίας δε σχετίζεται με το φύλο και την απόδοση αλλά με τον τομέα και τη θέση που κατέχει κάποιος.

Οι προαναφερθείσες έρευνες φαίνεται να απέδωσαν το φόβο επιτυχίας σε εξωτερικούς-κοινωνικούς παράγοντες χωρίς να λαμβάνουν υπόψη στοιχεία της προσωπικότητας και της ατομικότητας των ατόμων. Ένας λόγος που μπορεί να οδήγησε σε αυτά τα συμπεράσματα μπορεί να είναι το μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε σε όλες τις έρευνες, δηλαδή τα προβολικά τεστ. Σύμφωνα με τις Olsen και Willemsen (1978), το TAT δεν αντανακλά τα προσωπικά χαρακτηριστικά των υποκειμένων αλλά τις στάσεις τους απέναντι στους κοινωνικούς ρόλους των δύο φύλων.

Γενικά τα προβολικά τεστ έχουν δεχτεί πολλές κριτικές, καθώς θεωρούνται εργαλεία με χαμηλή εγκυρότητα και αξιοπιστία (Entwisle, 1972). Η βαθμολογία τους είναι περισσότερο ποιοτική παρά ποσοτική και η ερμηνεία των αποτελεσμάτων είναι υποκειμενική, καθώς δεν υπάρχει κάποιο σταθμισμένο δείγμα σύγκρισης. Επομένως η αποτελεσματικότητα του TAT εξαρτάται από τη δεξιότητα και την εμπειρία των ερευνητών παρά από την ψυχομετρική ποιότητα του τεστ. Επίσης, έχει βρεθεί ότι τα άτομα μπορεί να δημιουργήσουν διαφορετικές ιστορίες στην παρουσία του ίδιου ερεθίσματος σε διαφορετικές περιστάσεις, με αποτέλεσμα οι μετρήσεις χρονικής σταθερότητας με τη μέθοδο της επαναληπτικής μέτρησης να είναι αρκετά χαμηλές. Οι αξιοπιστίες επαναληπτικής μέτρησης για τις βαθμολογίες της *Ανάγκης Επίτευξης* βρέθηκαν κάπως υψηλότερες όταν ζητήθηκε από τα υπο-

κείμενα να δώσουν τις ίδιες ιστορίες, αλλά, όπως ανέφεραν οι Kraiger, Hakel και Cornelius (1984), αυτό μπορεί να αντανakλά περισσότερο τη σταθερότητα μνήμης παρά τη μέτρηση χαρακτηριστικών της προσωπικότητας.

Η βασικότερη όμως αδυναμία του TAT έγκειται στο γεγονός ότι ζητείται από το άτομο να φανταστεί «μια κατάσταση» (στην προκειμένη περίπτωση μια κατάσταση επιτυχίας), στην οποία, μάλιστα, δεν είναι καν ο ίδιος πρωταγωνιστής. Το να φαντάζεται κανείς μια κατάσταση επίτευξης είναι πολύ πιο διαφορετικό από το να τη βιώνει στην πραγματικότητα, καθώς υπάρχουν αναρίθμητοι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν μια απόφαση, οι οποίοι δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη όταν το άτομο απλώς «φαντάζεται». Είναι πολύ πιο εύκολο να μιλήσει κανείς εκ του ασφαλούς για το «τι θα έκανε αν πετύχαινε» από το να βιώσει πραγματικά την επιτυχία και να αντιδράσει ρεαλιστικά σε αυτή.

Ο Pappo, γνωρίζοντας τους παραπάνω περιορισμούς του TAT, σχεδίασε ένα πιο αντικειμενικό εργαλείο μέτρησης του φόβου επιτυχίας. Το εργαλείο αυτό ήταν ένα ερωτηματολόγιο 83 ερωτήσεων, στο οποίο οι συμμετέχοντες καλούνταν να απαντήσουν με ΝΑΙ ή ΟΧΙ. Η συνολική εσωτερική αξιοπιστία της κλίμακας βρέθηκε $\alpha = .89$, ενώ και η συγκλίνουσα εγκυρότητα βρέθηκε να είναι υψηλή μετά τη σύγκριση της κλίμακας με άλλα τεστ (Debilitating Anxiety Scale, I-E Scale, Self-Esteem Scale, Fail Scale).

Παρ' όλο που τα τεστ αυτοαναφοράς είναι μια πιο αντικειμενική και αξιόπιστη μέθοδος για τη μέτρηση χαρακτηριστικών της προσωπικότητας, κρύβουν και αυτά κάποιους περιορισμούς. Η μεγαλύτερη αδυναμία όλων των τεστ αυτοαναφοράς είναι ότι δεν υπάρχει μέσο για την εκτίμηση της ακρίβειας της προσωπικής αναφοράς του υποκειμένου (όπως το να προσποιείται κάποιος τον καλό ή τον κακό ή να μεγαλοποιεί / υποτιμά τις ικανότητές του) (Μέλλον, 1998).

Τέλος, μια άλλη αδυναμία των τεστ αυτοαναφοράς έγκειται στο γεγονός ότι οι απαντήσεις των υποκειμένων μπορεί να επηρεαστούν από τις διαφορετικές συνθήκες που μπορεί να επικρα-

τούν καθώς και από διαφορετικούς εξωτερικούς περιβαλλοντικούς παράγοντες κάθε φορά. Για παράδειγμα, η παρουσία άλλων ατόμων, η επισημότητα ή όχι που θα δοθεί στο τεστ, ο χώρος όπου καλείται το υποκείμενο να συμπληρώσει το τεστ, η ψυχολογική κατάσταση στην οποία βρίσκεται το υποκείμενο τη δεδομένη χρονική στιγμή και πλήθος άλλων παραγόντων μπορεί να επηρεάσουν τις απαντήσεις και να δώσουν εσφαλμένα αποτελέσματα για τη συμπεριφορά του ατόμου (Μέλλον, 1998).

Η συνεισφορά του προσανατολισμού στο στόχο

Το κίνητρο «φόβος της επιτυχίας» είναι «σιωπηλό» αναφορικά με το ρόλο τρίτων μεταβλητών στη στοχοθέτηση. Τέτοιες μεταβλητές είναι και οι προσανατολισμοί στο στόχο, οι οποίοι, σύμφωνα με τους Elliot και Church (1997), μπορεί να επηρεάσουν διαφορετικά τη συμπεριφορά επίτευξης κάθε ατόμου. Μεγάλος αριθμός ερευνών έχει εξετάσει ποιες είναι οι συνέπειες του προσανατολισμού στο στόχο σε συγκεκριμένους τομείς της ζωής (όπως, π.χ., στον αθλητισμό, στο σχολείο) και σε διαφορετικά πλαίσια (κλίμα ανταγωνισμού, συνεργασίας).

Οι προσανατολισμοί σε στόχους επίτευξης (achievement-goal orientations) αναφέρονται στους βασικούς σκοπούς που οδηγούν στην εμπλοκή συμπεριφορών που σχετίζονται με την επίτευξη (Dweck & Leggett, 1988). Οι ερευνητές έχουν βρει τρεις διακριτούς αλλά αλληλοεξαρτώμενους στόχους που επηρεάζουν τη συμπεριφορά του ατόμου σε καταστάσεις επίτευξης (Elliot & Harackiewicz, 1996. Middleton & Midgley, 1997. Skaalvik, 1997) και είναι οι εξής: «ο προσανατολισμός στην προσέγγιση της επιτυχίας» («mastery approach»), «ο προσανατολισμός στην προσέγγιση επίτευξης» («performance-approach») και «ο προσανατολισμός αποφυγής της αποτυχίας» («performance-avoidance»). Τα άτομα που προσανατολίζονται στην προσέγγιση της επιτυχίας αγωνίζονται να αποκτήσουν και-

νούριες πληροφορίες ώστε να βελτιώσουν την αποδοτικότητά τους. Αντίθετα, τα άτομα που προσανατολίζονται στην προσέγγιση της επίτευξης κινητοποιούνται κυρίως από μια έντονη επιθυμία να ξεπεράσουν τους άλλους και να αποδείξουν τις ανώτερες ικανότητές τους. Η ακαδημαϊκή εμπλοκή μπορεί όμως να αποκρύπτει μια σχετική ανασφάλεια ως προς το να αντεπεξέλθει κάποιος σε μια δραστηριότητα μπροστά σε άλλους. Σε αυτή την περίπτωση μιλάμε για τον προσανατολισμό της αποφυγής της αποτυχίας. Οι προσανατολισμοί στους στόχους επίτευξης βοηθούν κυρίως στο να διαφοροποιηθούν τα γνωρίσματα των κινήτρων και των επακόλουθων της επίδοσης (επιτυχία ή αποτυχία) (Elliot, 1999. Sideridis, 2005).

Λίγο αργότερα οι Elliot και McGregor (2001) εισήγαγαν έναν αντίθετο αλλά παρεμφερές προσανατολισμό στο στόχο, που αντικατοπτρίζει την ανησυχία από την αποτυχία του ατόμου να κατανόησει, να μάθει, να βελτιωθεί (στην απουσία ανταγωνιστικών συνθηκών). Το στόχο αυτό τον ονόμασαν «προσανατολισμό στην αποφυγή της επιτυχίας» («mastery avoidance»).

Συμμεριζόμενοι τα παραπάνω ερευνητικά δεδομένα και λαμβάνοντας υπόψη ότι οι προσανατολισμοί στο στόχο επηρεάζουν τη συμπεριφορά επίτευξης των ατόμων, θεωρήθηκε απαραίτητο να εξεταστεί στην παρούσα έρευνα κατά πόσο οι προσανατολισμοί στο στόχο μπορούν να επηρεάσουν την εμφάνιση του κινήτρου «φόβος επιτυχίας».

Ο σκοπός, λοιπόν, της παρούσας έρευνας ήταν να εξετάσει το φόβο επιτυχίας όπως αυτός εκδηλώνεται σε «πραγματικές συνθήκες» και να διερευνήσει τους παράγοντες που επηρεάζουν την εκδήλωση του κινήτρου αυτού. Συγκεκριμένα αξιολογήθηκαν οι παρακάτω ερευνητικές ερωτήσεις:

1. Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στα άτομα υψηλού και χαμηλού φόβου επιτυχίας αναφορικά με τους παράγοντες του προσανατολισμού στο στόχο, τους παράγοντες φόβου αποτυχίας και τους παράγοντες αυτοαναφερόμενου φόβου επιτυχίας;

Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στους άνδρες

και στις γυναίκες υψηλού ή χαμηλού φόβου επιτυχίας σε σχέση με τους παράγοντες του προσανατολισμού στο στόχο, τους παράγοντες του φόβου αποτυχίας και τους παράγοντες αυτοαναφερόμενου φόβου επιτυχίας;

3. Πώς ο φόβος της αποτυχίας μπορεί να προβλέψει το φόβο επιτυχίας;

Μεθοδολογία

Συμμετέχοντες

Στην παρούσα έρευνα έλαβαν μέρος 54 πρωτοετείς φοιτητές ενός κρατικού πανεπιστημίου, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2003-2004. Από αυτούς οι 11 ήταν άνδρες και οι 43 ήταν γυναίκες.

Μετρήσεις

Κλίμακα Φόβου Αποτυχίας (PFAI). Περιλαμβάνει 15 ερωτήσεις που εντοπίζουν την ύπαρξη ή όχι του φόβου αποτυχίας (PFAI, Conroy, 2001). Η κλίμακα αυτή διακρίνεται σε 5 επιμέρους παράγοντες, οι οποίοι αντικατοπτρίζουν τις αντιδράσεις των ατόμων που βιώνουν την αποτυχία. Οι παράγοντες αυτοί είναι: α) «βίωση συναισθημάτων ντροπής και αμηχανίας», β) «υποτίμηση αυτοεκτίμησης», γ) «φόβος για αβέβαιο μέλλον», δ) «φόβος ότι σημαντικοί άλλοι θα πάψουν να ενδιαφέρονται», ε) «φόβος ότι σημαντικοί άλλοι θα στεναχωρηθούν». Χαρακτηριστικά παραδείγματα ερωτήσεων για τον κάθε παράγοντα αντίστοιχα είναι: «Όταν αποτυγχάνω, νιώθω ότι αξίζω λιγότερο», «Όταν αποτυγχάνω, αυτό οφείλεται στο ότι δεν είμαι αρκετά έξυπνος/η», «Όταν αποτυγχάνω, το μέλλον μου φαίνεται αμφίβολο», «Όταν αποτυγχάνω, ο κόσμος ενδιαφέρεται λιγότερο για μένα», «Όταν αποτυγχάνω, σημαντικοί άνθρωποι στη ζωή μου θυμώνουν με μένα». Η αξιοπιστία των παραγόντων αυτών ήταν αντίστοιχα .79, .93, .80, .66, .75. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε μία κλίμακα τύπου Likert, που κυμαινόταν από το 1 (δε συμφωνώ καθόλου) μέχρι το 6 (συμφωνώ απόλυτα).

Κλίμακα Προσανατολισμού στο Στόχο. Περι-

λάμβανε 12 ερωτήσεις που περιέγραφαν τους προσανατολισμούς στο στόχο που υιοθετεί το άτομο σε καταστάσεις επίτευξης (Conroy et al., 2003. Elliot & McGregor, 2001). Η κλίμακα αυτή χωρίζεται σε 4 επιμέρους παράγοντες, που αντιπροσωπεύουν το είδος του προσανατολισμού στο στόχο («προσανατολισμός στην προσέγγιση της επιτυχίας», «προσανατολισμός στην αποφυγή επιτυχίας», «προσανατολισμός στην προσέγγιση επίτευξης», «προσανατολισμός στην αποφυγή αποτυχίας»). Αντιπροσωπευτικές ερωτήσεις για τον κάθε παράγοντα ήταν οι εξής: «Πόσο σημαντικό είναι για σένα το να πας όσο καλύτερα μπορείς;», «Ανησυχείς ότι μπορεί να μην αποδόσεις όσο καλά μπορείς;», «Πόσο σημαντικό είναι για σένα το να πας καλύτερα από τους άλλους;», «Πόσο θέλεις να αποτύχεις το να πας χειρότερα από τους άλλους;». Οι ερωτήσεις απαντήθηκαν σε κλίμακα τύπου Likert, που κυμαινόταν από το 1 (καθόλου) μέχρι το 6 (πάρα πολύ). Η αξιοπιστία των παραγόντων αυτών ήταν αντίστοιχα .83, .87, .67, .77.

Κλίμακα Φόβου Επιτυχίας. Περιελάμβανε 83 ερωτήσεις (Pappo, 1972), κλίμακας τύπου Likert, από το 1 (δε συμφωνώ καθόλου) μέχρι το 6 (συμφωνώ πολύ). Από τις 83 ερωτήσεις προέκυψαν 4 επιμέρους παράγοντες: α) Συναισθηματική αντίδραση σε υπαινιγμούς επιτυχίας ($\alpha = .76$), β) Σαμποτάζ στην επιτυχία ($\alpha = .71$), γ) Εμμονή με την αξιολόγηση ($\alpha = .74$), και δ) Αμφισβήτηση του εαυτού ($\alpha = .82$).

Διαδικασίες

Η παρούσα έρευνα χωρίστηκε σε δύο φάσεις: Αρχικά οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να συμπληρώσουν, στο πλαίσιο του μαθήματος «Μεθοδολογία έρευνας», ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς που μοιράστηκε από το διδάσκοντα. Μία εβδομάδα αργότερα (δεύτερο στάδιο), και κατά τη διάρκεια του μαθήματος, οι φοιτητές πληροφορήθηκαν από το διδάσκοντα ότι ανά τριάδες θα αποχωρούσαν από την αίθουσα διδασκαλίας και θα οδηγούνταν στο γραφείο του, όπου θα συναντούσαν τους βοηθούς του, οι

οποίοι θα τους ενημέρωναν ατομικά για τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Δε δόθηκαν περαιτέρω διασαφηνίσεις, για να μην κινηθούν οι υποψίες των φοιτητών. Μία πειραματική βοηθός μετέφερε τους συμμετέχοντες από την αίθουσα διδασκαλίας στα γραφεία των καθηγητών, ώστε να διασφαλιστούν η μεταφορά τους και η ερευνητική διαδικασία. Στο μεταξύ, ο διδάσκων απασχολούσε τους υπόλοιπους φοιτητές στην αίθουσα, κάνοντας την καθιερωμένη παράδοση του μαθήματος.

Όταν οι συμμετέχοντες έφθαναν στο γραφείο, ξεκινούσε ο πειραματικός χειρισμός. Ο χειρισμός αυτός είχε τη μορφή ολιγόλεπτης ατομικής συνέντευξης (5-10 λεπτών) και στο γραφείο παρευρισκόταν μόνο ο ερευνητικός βοηθός με τον συμμετέχοντα. Οι ερευνητικοί βοηθοί ήταν συνολικά τρεις (2 γυναίκες και 1 άνδρας). Και οι τρεις ήταν τελειόφοιτοι φοιτητές της Ψυχολογίας και δέχονταν τους συμμετέχοντες σε τρία διαφορετικά γραφεία. Σκοπός της διαδικασίας ήταν να υποβάλουν τον κάθε συμμετέχοντα σε μια συνθήκη επιτυχίας και έπειτα σε μια συνθήκη φόβου επιτυχίας.

Συνθήκη επιτυχίας: Ο ερευνητικός βοηθός ενημέρωνε αρχικά τον συμμετέχοντα για την επιτυχία του στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων (της πρώτης φάσης). Συγκεκριμένα του έλεγε: «Μετά την ανάλυση των ερωτηματολογίων που συμπλήρωσες την προηγούμενη βδομάδα προέκυψαν κάποιες βαθμολογίες, οι οποίες δεν έχουν όμως καμία σχέση με το μάθημα "Μεθοδολογία έρευνας II". Απ' ό,τι βλέπω στη βάση που έχω μπροστά μου, εσύ τα πήγες πάρα πολύ καλά, καθώς τα σκορ που μας ενδιαφέρουν είναι υψηλά. Αυτά στα λέω γιατί τον ερχόμενο Σεπτέμβρη θα πραγματοποιηθεί στο πανεπιστήμιο "τάδε" ένα πανευρωπαϊκό συνέδριο στο οποίο θα συμμετέχει και ο διδάσκων σου, παρουσιάζοντας μια μεγάλης κλίμακας έρευνά του (στο σημείο αυτό δίνονταν στο άτομο τα ανάλογα έντυπα που περιείγραφαν το θέμα και τις λεπτομέρειες του συνεδρίου). Για το λόγο αυτό χρειάζεται κάποιους βοηθούς και, για να επιλέξει τους καταλληλότε-

ρους, σας χορήγησε τα συγκεκριμένα ερωτηματολόγια. Πρέπει να σου τονίσω ότι, εάν αποφασίσεις να συμμετάσχεις στο συνέδριο αυτό, θα γραφτεί το όνομά σου, και αυτό σημαίνει μια πρώτη δημοσίευση, καθώς επίσης θα εξασφαλίσεις μια συστατική επιστολή από το διδάσκοντα που θα σε βοηθήσει στη μετέπειτα σταδιοδρομία σου. Τι λες; Θα ήθελες να λάβεις μέρος;». Στο σημείο αυτό ο συμμετέχων καλούνταν να απαντήσει με ένα «ναι» ή ένα «όχι» εάν θα ήθελε να λάβει μέρος στο συνέδριο. Η αρνητική απάντηση εκλαμβάνονταν ως εμφάνιση του φόβου αποτυχίας, επιτυχίας ή της έλλειψης κινήτρων. Σε αυτή την περίπτωση ο πειραματιστής ευχαριστούσε το άτομο και η διαδικασία σταματούσε εκεί. Η θετική απάντηση εκλαμβάνονταν ως προσπάθεια του συμμετέχοντα να προσεγγίσει το στόχο, οπότε και η πειραματική διαδικασία συνεχιζόταν για να υποβληθεί το άτομο σε συνθήκη «φόβου επιτυχίας». Στην απάντηση «Δεν ξέρω, τι ακριβώς θα πρέπει να κάνω;» απαντήθηκε πως θα δοθούν οι απαραίτητες πληροφορίες, αρκεί να εκφράσει το άτομο πώς του φαινόταν η ιδέα να συμμετάσχει στο συνέδριο. Για να προχωρήσει δηλαδή η διαδικασία, έπρεπε να ληφθεί μια σαφής απάντηση, ώστε να διασφαλιστεί το γεγονός ότι το άτομο είχε μπει ή όχι σε συνθήκη επιτυχίας. Η απάντηση «Μπορεί, αλλά θέλω να μάθω τι θα κάνω» εκλήφθηκε ως «ναι», και το άτομο έμπαινε στην επόμενη φάση του πειράματος.

Συνθήκη φόβου επιτυχίας. Μετά τη θετική απάντηση του συμμετέχοντα ο ερευνητικός βοηθός, δείχνοντας ενθουσιασμένος για την απόφαση που πήρε το άτομο, τον υπέβαλλε σε συνθήκη φόβου επιτυχίας, πληροφορώντας τον για τις αρμοδιότητες που θα αναλάμβανε στο συνέδριο. Στην πραγματικότητα, στη συνθήκη αυτή γινόταν μια επισήμανση των «αρνητικών» ίσως επιπτώσεων που έκρυβε η επιτυχία της πρώτης συνθήκης. Συγκεκριμένα, ο ερευνητικός βοηθός έλεγε τα εξής: «Να σου πω τώρα τι θα πρέπει να κάνεις. Πρώτα απ' όλα, θα πρέπει να ανατρέξεις στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία και να συντάξεις μια μικρή εργασία, το θέμα της οποίας θα το συζητήσεις με το διδάσκοντα. Επίσης, η ερευνητι-

κή ομάδα θα έχει συχνές συναντήσεις με το διδάσκοντα μέχρι το καλοκαίρι, ώστε να παρακολουθείται η πρόοδος των εργασιών (μάλλον δύο φορές την εβδομάδα), και ίσως χρειαστεί να βρίσκεσαι στο εργαστήριο μία εβδομάδα πριν από το συνέδριο, ώστε να διευθετηθούν οι τελευταίες εκκρεμότητες. Τέλος, ίσως χρειαστεί να κάνεις κάποιες στατιστικές αναλύσεις των δεδομένων, αλλά πάντα με τη βοήθεια του διδάσκοντα. Λοιπόν; Να βάλω το όνομά σου στα άτομα που θα συμμετέχουν;». Οι υποχρεώσεις που επιλέχθηκαν από την ερευνητική ομάδα παρέκκλιναν μεν από τις συνηθισμένες δραστηριότητες ενός πρωτοετή φοιτητή, ήταν όμως ανάλογες των προτερημάτων και των ευκαιριών που θα είχε αν θα έπαιρνε μέρος στο συνέδριο. Επίσης, παρουσιάστηκαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην τρομοκρατήσουν τους συμμετέχοντες, καθώς τονίστηκε ότι θα είχαν τη βοήθεια του διδάσκοντα. Έπρεπε δηλαδή από τη μια να αποφευχθεί η μεγάλη ευκολία (για να μην απαντήσουν όλοι «ναι») και από την άλλη να μη θεωρηθούν οι φοιτητές ότι επρόκειτο για κάτι υπερβολικά δύσκολο (καθώς υπήρχε φόβος να αρνηθούν όλοι). Δεν έπρεπε σε καμία περίπτωση οι συμμετέχοντες να αποπροσανατολιστούν βάζοντας στο μυαλό τους άλλους παράγοντες. Οπότε το σενάριο σε αυτήν τη φάση του πειράματος αντικατόπτριζε τις συνέπειες της συμμετοχής στην ομάδα έρευνας. Έτσι, τα άτομα που δέχθηκαν να συμμετάσχουν θεωρήθηκε ότι εμφάνισαν χαμηλό κίνητρο αποφυγής της επιτυχίας, ενώ τα άτομα που αρνήθηκαν θεωρήθηκε ότι εμφάνισαν φόβο επιτυχίας. Στην περίπτωση που η απάντηση ήταν αρνητική δεν τέθηκε θέμα ύπαρξης φόβου αποτυχίας, καθώς η επιτυχία είχε δοθεί από την πρώτη συνθήκη σε όλους. Το δεδομένο της επιτυχίας (οι συμμετέχοντες είχαν ήδη επιλεχθεί να είναι μέρος της ερευνητικής ομάδας) καθιστούσε την αρνητική απάντηση ένδειξη ύπαρξης του φόβου της επιτυχίας, όπως έχει οριστεί λειτουργικά και από τους δημιουργούς και εξεταστές του κινήτρου (Horner, 1968. Pappo, 1972).

Μετά την τελική απάντηση η πειραματική διαδικασία τερματιζόταν και οι ερευνητικοί βοηθοί

πληροφορούσαν τους συμμετέχοντες ότι μπορούσαν να αποχωρίσουν. Οι συμμετέχοντες δεν ξαναέμπαιναν στην αίθουσα διδασκαλίας, ώστε να μη διαρρεύσουν πληροφορίες στα άτομα που δεν είχαν ακόμα συμμετάσχει στην πειραματική διαδικασία. Μία εβδομάδα αργότερα ο διδάσκων ενημέρωσε τους φοιτητές για τον πραγματικό σκοπό της έρευνας και τους ζητήθηκε η συγκατάθεσή τους για τη χρησιμοποίηση των ερευνητικών δεδομένων. Όσοι συμμετέχοντες δε δέχτηκαν διαγράφηκαν από τη βάση δεδομένων.

Αποτελέσματα

Διαφορές ατόμων υψηλού και χαμηλού φόβου επιτυχίας αναφορικά με τον προσανατολισμό στο στόχο, το φόβο αποτυχίας και τον αυτοαναφερόμενο φόβο επιτυχίας

Για να συγκριθούν οι μέσοι όροι των δύο ομάδων (άτομα με φόβο επιτυχίας και άτομα χωρίς φόβο επιτυχίας) με τους επιμέρους παράγοντες, πραγματοποιήθηκε ο μη συσχετιστικός έλεγχος *T* (independent samples *t*-test). Καθώς όμως το δείγμα της παρούσας έρευνας ήταν σχετικά μικρό, θεωρήθηκε χρήσιμο να χρησιμοποιηθεί και ο δείκτης ανάλυσης σταθμισμένων διαφορών (Effect Size, *E.S.*), με τον οποίο εντοπίζονται διαφορές μεταξύ των μέσων όρων οι οποίες είναι σχετικά ανεπηρέαστες από το μέγεθος του δείγματος (Onwuegbuzie, Levin, & Leach, 2003). Ο δείκτης αυτός, αν και ενέχει περιορισμούς, θεωρείται κατάλληλος για τον εντοπισμό των διαφορών μόνο σε μικρά δείγματα (Jacobson & Truax, 1991) και προκύπτει από το λόγο της διαφοράς των μέσων όρων προς το μέσο όρο των τυπικών αποκλίσεων. Τιμές πάνω από .50 σηματοδοτούν ότι υπάρχει διαφορά μετρίου μεγέθους στους μέσους όρους (Sideridis, 1999).

Συγκεκριμένα εξετάστηκαν οι διαφορές μεταξύ των ομάδων στις παρακάτω μεταβλητές: «προσέγγιση της επιτυχίας», «αποφυγή της επιτυχίας», «προσέγγιση επίτευξης», «αποφυγή αποτυχίας», «φόβος ότι θα βιωθούν συναισθή-

ματα ντροπής και αμηχανίας», «υποτίμηση ικανοτήτων», «φόβος για αβέβαιο μέλλον», «φόβος ότι σημαντικά άτομα θα πάψουν να ενδιαφέρονται», «φόβος μήπως στεναχωρηθούν σημαντικοί άλλοι», «συναισθηματική αντίδραση στην επιτυχία», «σαμποτάζ στην επιτυχία», «εμμονή με την αξιολόγηση», «αμφισβήτηση εαυτού». Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν υπήρχαν διαφορές μεταξύ ατόμων υψηλού και χαμηλού φόβου επιτυχίας σε σχέση με τους περισσότερους παράγοντες, παρά μόνο με το «φόβο μήπως στεναχωρηθούν σημαντικοί άλλοι». Συγκεκριμένα οι τιμές *t* και οι σταθμισμένες διαφορές (*E.S.*) βρέθηκαν ως εξής: για τον παράγοντα «προσανατολισμός προσέγγισης της επιτυχίας» $t(35) = 2.19, p = .82$ και *E.S.* = .06 για τον παράγοντα «προσανατολισμός αποφυγής της επιτυχίας» $t(35) = -.36, p = .71$ και *E.S.* = .12 για τον παράγοντα «προσέγγιση επίτευξης» $t(35) = -1.164, p = .25$ και *E.S.* = .43 (οριακή διαφορά) για τον παράγοντα «αποφυγή αποτυχίας» $t(35) = -.034, p = .97$ και *E.S.* = .01 για τον παράγοντα «φόβος ότι θα βιωθούν συναισθήματα ντροπής και αμηχανίας» $t(34) = .523, p = .6$ και *E.S.* = .17 για τον παράγοντα «υποτίμηση ικανοτήτων» $t(34) = -.2, p = .84$ και *E.S.* = .07 για τον παράγοντα «φόβος για αβέβαιο μέλλον» $t(34) = -1.27, p = .2$ και *E.S.* = .37 για τον παράγοντα «φόβος ότι τα σημαντικά άτομα θα πάψουν να ενδιαφέρονται» $t(34) = 1.22, p = .2$ και *E.S.* = .41 για τον παράγοντα «συναισθηματική αντίδραση στην επιτυχία» $t(52) = 1.083, p = .28$ και *E.S.* = .21 για τον παράγοντα «σαμποτάζ στην επιτυχία» $t(52) = -.4, p = .68$ και *E.S.* = .12 για τον παράγοντα «εμμονή με την αξιολόγηση» $t(52) = .738, p = .46$ και *E.S.* = .12 και για τον παράγοντα «αμφισβήτηση εαυτού» $t(52) = -.376, p = 1.7$ και *E.S.* = .11.

Η μόνη διαφορά που εντοπίστηκε ανάμεσα στα άτομα χαμηλού και υψηλού φόβου επιτυχίας ήταν ως προς τον παράγοντα «φόβος μήπως στεναχωρηθούν σημαντικοί άλλοι», με $t(34) = 2.114, p = .042$ και *E.S.* = .74. Η διαφορά αυτή δείχνει ότι τα άτομα που δεν παρουσίασαν φόβο επιτυχίας (δηλαδή δέχτηκαν να συμμετάσχουν στη δραστηριότητα που τους προτάθηκε)

είχαν υψηλές βαθμολογίες σε σχέση με το φόβο μήπως απογοητεύσουν κάποιους σημαντικούς γι' αυτούς ανθρώπους. Το εύρημα αυτό εξηγεί κατά κάποιον τρόπο το λόγο που τα άτομα αυτά δεν παρουσίασαν φόβο επιτυχίας. Ο παράγοντας αυτός φαίνεται πως λειτουργήσε ενεργοποιητικά, παρακινώντας τους συμμετέχοντες να πλησιάσουν την επιτυχία, ώστε να μην πληγώσουν τους ανθρώπους γύρω τους. Έτσι, για να υπερνικήσουν τα άτομα αυτή την αρνητική συνέπεια που θα επέφερε η ενδεχόμενη αποτυχία (δηλαδή η μη συμμετοχή τους), επέλεξαν να δεχτούν την πρόκληση που τους δόθηκε, προσεγγίζοντας την επιτυχία.

Διαφορές ανδρών και γυναικών με υψηλό και χαμηλό κίνητρο φόβου επιτυχίας αναφορικά με τον προσανατολισμό στο στόχο, το φόβο αποτυχίας και τον αυτοαναφερόμενο φόβο επιτυχίας

Για να συγκριθούν οι μέσοι όροι των παραπάνω παραγόντων με τις δύο ανεξάρτητες κατηγορικές μεταβλητές (φύλο, απάντηση), χρησιμοποιήθηκε η παραγοντική ανάλυση διακύμανσης (two-way analysis of variance). Με αυτή την ανάλυση εξετάζονται οι κύριες επιδράσεις και οι αλληλεπιδράσεις των ανεξάρτητων μεταβλητών αναφορικά με μία εξαρτημένη μεταβλητή. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι μόνο σε δύο παράγοντες υπήρξε κύρια επίδραση και αλληλεπίδραση. Εξετάζοντας όμως το δείκτη Effect Size, για να εντοπιστούν διαφορές των μέσων όρων των δύο φύλων που παρουσίασαν ή όχι φόβο επιτυχίας σε σχέση με τους παραπάνω παράγοντες, βρέθηκαν περισσότερες διαφορές. Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα του δείκτη Cohen's *D* διαμορφώθηκαν ως εξής για τους επιμέρους παράγοντες:

Παράγοντες προσανατολισμού στο στόχο. Για τον παράγοντα «προσανατολισμός προσέγγισης της επιτυχίας» δε βρέθηκε σημαντική επίδραση του φύλου [$F(1, 37) = 1.145, p = .292$], του φόβου επιτυχίας [$F(1, 37) = .67, p = .797$] ή της αλληλεπίδρασής τους [$F(1, 37) = .133, p = .718$]. Η διαφορά, όμως, των μέσων όρων των αν-

δρών και των γυναικών που δεν εμφάνισαν φόβο επιτυχίας ήταν σημαντική, καθώς η σταθμισμένη τους διαφορά ήταν $E.S. = .67$. Για τον παράγοντα «προσανατολισμός αποφυγής της επιτυχίας» δεν προέκυψε σημαντική επίδραση κατά φύλο [$F(1, 37) = .339, p = .564$], στο φόβο επιτυχίας [$F(1, 37) = .000, p = .99$] και στην αλληλεπίδρασή τους [$F(1,37) = .422, p = .52$], βρέθηκε όμως σημαντική διαφορά μεταξύ των μέσων όρων ανδρών και γυναικών που δεν εμφάνισαν το φόβο, με βάση το σταθμισμένο κριτήριο του Cohen ($E.S. = .81$). Για τον παράγοντα «προσέγγιση επίτευξης» δε βρέθηκε σημαντική επίδραση του φύλου [$F(1, 37) = 1.237, p = .274$], του φόβου επιτυχίας [$F(1, 37) = .16, p = .69$] και της αλληλεπίδρασής τους [$F(1, 37) = 1.735, p = .197$], αλλά το $E.S. = 1.2$ φανέρωσε σημαντικές διαφορές στους μέσους όρους των ανδρών που δεν παρουσίασαν φόβο σε σχέση με τις γυναίκες. Για τον παράγοντα «αποφυγή αποτυχίας» δε βρέθηκε σημαντική επίδραση του φύλου [$F(1, 37) = 2.895, p = .098$], του φόβου επιτυχίας [$F(1, 37) = .036, p = .851$] και της αλληλεπίδρασής τους [$F(1, 37) = .572, p = .455$], όμως η διαφορά των μέσων όρων ανδρών – γυναικών που δεν παρουσίασαν φόβο ήταν μεγάλη ($E.S. = 1.1$).

Παράγοντες φόβου αποτυχίας. Για τον παράγοντα «φόβος ότι θα βιωθούν συναισθήματα ντροπής και αμηχανίας», αν και η επίδραση του φύλου και του φόβου ξεχωριστά δεν ήταν σημαντική [$F(1, 37) = 1.452, p = .237$ / $F(1, 37) = 3.063, p = .089$], η αλληλεπίδρασή τους ξεπέρασε επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας [$F(1, 37) = 6.817, p = .013$] και το $E.S. = 1.81$. Ο παράγοντας «φόβος υποτίμησης της αυτοεκτίμησης» δεν είχε στατιστικά σημαντικές επιδράσεις στο φύλο [$F(1, 36) = 1.802, p = .189$], στο φόβο επιτυχίας [$F(1, 36) = .495, p = .487$] ή στην αλληλεπίδρασή τους [$F(1, 36) = 1.589, p = .217$], αλλά ο μέσος όρος των γυναικών που δεν παρουσίασαν φόβο επιτυχίας ήταν σημαντικά υψηλότερος σε σχέση με αυτόν των ανδρών ($E.S. = 2$). Για τον παράγοντα «φόβος μήπως στεναχωρηθούν σημαντικοί άλλοι» εντοπίστηκε σημαντική επίδραση του φύλου [$F(1, 36) = 4.415, p = .044$]

αλλά όχι του φόβου επιτυχίας [$F(1, 36) = 2.755, p = .107$] ή της αλληλεπίδρασής τους [$F(1, 36) = .003, p = .955$]. Ως προς τους παράγοντες «φόβος για αβέβαιο μέλλον» και «φόβος μήπως σημαντικοί άλλοι πάθουν να ενδιαφέρονται» δε βρέθηκαν σημαντικές επιδράσεις ή αλληλεπιδράσεις φύλου και φόβου επιτυχίας, καθώς τα επίπεδα και του σταθμισμένου δείκτη των διαφορών κυμάνθηκαν χαμηλότερα του .50 (Cohen, 1988). Συγκεκριμένα, για τον παράγοντα «φόβος για αβέβαιο μέλλον» η επίδραση φύλου [$F(1, 36) = .532, p = .47$], η επίδραση φόβου [$F(1, 36) = 1.525, p = .226$] και η αλληλεπίδρασή τους δεν έφτασαν σε επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας [$F(1, 36) = .041, p = .841$] και το $E.S. = .35$. Για τον παράγοντα «φόβος μήπως σημαντικοί άλλοι πάθουν να ενδιαφέρονται» η επίδραση φύλου [$F(1, 36) = .375, p = .545$], η επίδραση φόβου [$F(1, 36) = 1.254, p = .271$] και η αλληλεπίδρασή τους δεν ξεπέρασαν επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας [$F(1, 36) = .109, p = .743$] και το $E.S. = .32$.

Παράγοντες αυτοαναφερόμενου φόβου επιτυχίας (Parro, 1972). Για τον παράγοντα «συναισθηματική αντίδραση στη επιτυχία» δε βρέθηκε σημαντική επίδραση του φύλου [$F(1, 54) = .507, p = .48$], του φόβου επιτυχίας [$F(1, 54) = .462, p = .5$] ή της αλληλεπίδρασής τους [$F(1, 54) = .071, p = .792$], καθώς και το σταθμισμένο μέγεθος των διαφορών ήταν μικρό ($E.S. = .33$). Το ίδιο προέκυψε και για τον παράγοντα «σαμποτάζ στην επιτυχία», καθώς δεν υπήρξε σημαντική επίδραση του φύλου [$F(1, 54) = .723, p = .399$], του φόβου επιτυχίας [$F(1, 54) = .247, p = .622$] ή της αλληλεπίδρασής τους [$F(1, 54) = .47, p = .83$], κάτι που επιβεβαιώθηκε και από το σταθμισμένο μέγεθος των διαφορών ($E.S. = .34$). Όσον αφορά τον παράγοντα «εμμονή με την αξιολόγηση», η επίδραση του φύλου [$F(1, 54) = .99, p = .325$], του φόβου επιτυχίας [$F(1, 54) = .211, p = .648$] και της αλληλεπίδρασής τους [$F(1, 54) = 3.099, p = .84$] δεν ξεπέρασε το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας, αν και η διαφορά των μέσων όρων των ανδρών που παρουσίασαν φόβο επιτυχίας σε σχέση με τους μέσους

όρους των γυναικών ήταν υψηλή ($E.S. = 1.03$). Ομοίως, για τον παράγοντα «αμφισβήτηση του εαυτού» δε βρέθηκαν σημαντικές επιδράσεις φύλου [$F(1, 54) = 1.434, p = .237$], φόβου επιτυχίας [$F(1, 54) = 1.265, p = .266$] ή αλληλεπίδρασής τους [$F(1, 54) = 1.652, p = .205$], η διαφορά όμως των μέσων όρων των ανδρών που παρουσίασαν φόβο επιτυχίας σε σχέση με τους αντίστοιχους των γυναικών ήταν υψηλή ($E.S. = 1.01$). Η μόνη σημαντική επίδραση που προέκυψε από την παραγοντική ανάλυση της διακύμανσης ήταν αυτή του φύλου [$F(1, 36) = 4.415, p = .044$] για τον παράγοντα «φόβος μήπως στεναχωρηθούν σημαντικοί άλλοι». Η διαφορά των μέσων όρων για τους άνδρες ήταν $Mdiff = .714, p = .44$, που δείχνει ότι οι άνδρες είχαν υψηλότερες βαθμολογίες σε αυτό τον παράγοντα απ' ό,τι οι γυναίκες.

Αυτό που προκύπτει από τα παραπάνω αποτελέσματα είναι ότι οι άνδρες που δεν παρουσίασαν φόβο επιτυχίας είχαν υψηλότερες βαθμολογίες από τις γυναίκες στους προσανατολισμούς στο στόχο και στο φόβο αποτυχίας. Επίσης, οι άνδρες που παρουσίασαν τελικά φόβο επιτυχίας φαίνεται να είχαν πιο υψηλές βαθμολογίες στον αυτοαναφερόμενο φόβο επιτυχίας απ' ό,τι οι γυναίκες. Εν ολίγοις, φαίνεται ότι οι άνδρες που δεν παρουσίασαν φόβο επιτυχίας στην πειραματική διαδικασία είχαν μεγαλύτερα επίπεδα φόβου αποτυχίας (ειδικά σε παράγοντες που συνδέονται με την κοινωνική εικόνα του ατόμου προς τα έξω). Φαίνεται, λοιπόν, ότι ο φόβος αποτυχίας (ίσως λειτουργεί στους άνδρες ως κίνητρο προσέγγισης των στόχων. Το γεγονός ότι οι άνδρες δε θέλουν να αποτύχουν για να μην απογοητεύσουν τον κοινωνικό τους περίγυρο φαίνεται να τους ωθεί στο να προσανατολίζονται τελικά πιο ενεργά στην επιτυχία, με σκοπό να αποδείξουν στους γύρω τους ότι αξίζουν.

Οι γυναίκες, από την άλλη, που δεν παρουσίασαν φόβο επιτυχίας είχαν υψηλότερες βαθμολογίες στον παράγοντα του φόβου αποτυχίας: «φόβος υποτίμησης της αυτοεκτίμησης» ($E.S. = 2$). Το χαρακτηριστικό αυτό δηλώνει ότι η αποτυχία αποδίδεται σε εσωτερικές αιτίες, όπως σε

υποτίμηση ικανοτήτων και αρνητική αυτοεκτίμηση. Το γεγονός ότι οι γυναίκες με υψηλές βαθμολογίες στον παράγοντα αυτό προχώρησαν τελικά στην επίτευξη της επιτυχίας μπορεί να οφείλεται στη ανάγκη τους να αποδείξουν στον εαυτό τους ότι τελικά αξίζουν και μπορούν να τα καταφέρουν. Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να πούμε, σύμφωνα με τα αποτελέσματα, ότι οι άνδρες ωθούνται στην επιτυχία λόγω της ανάγκης τους για κοινωνική αναγνώριση (εξωτερική πίεση), ενώ οι γυναίκες λόγω της ανάγκης τους για προσωπική επιβεβαίωση και ολοκλήρωση.

Άλλο σημαντικό εύρημα δείχνει ότι οι άνδρες που δεν παρουσίασαν φόβο επιτυχίας είχαν ισχυρότερο προσανατολισμό στην επιτυχία και στην επίτευξη από τις γυναίκες ($E.S.$ «προσέγγιση επιτυχίας» = .67 / $E.S.$ «προσέγγιση επίτευξης» = 1.2). Παράλληλα, όμως, είχαν και υψηλότερες βαθμολογίες στον προσανατολισμό αποφυγής της επιτυχίας και στην αποφυγή αποτυχίας ($E.S.$ = .81 και $E.S.$ = 1.1, αντίστοιχα). Θα μπορούσαμε να πούμε δηλαδή ότι οι άνδρες χαρακτηρίζονται από δύο αντικρουόμενες τάσεις (προσέγγισης και αποφυγής), από τις οποίες τελικά μάλλον υπερίσχυσε η τάση προσέγγισης, καθώς οι άνδρες αυτοί προχώρησαν στην επίτευξη της επιτυχίας. Τέλος, ως προς τους παράγοντες του αυτοαναφερόμενου φόβου επιτυχίας, φαίνεται ότι οι άνδρες που παρουσίασαν φόβο επιτυχίας είχαν περισσότερες εμμονές με την αξιολόγηση και εντονότερη την αμφισβήτηση του εαυτού σε σχέση με τις γυναίκες. Το εύρημα αυτό δείχνει ότι, παρ' όλο που το ενδιαφέρον για το τι θα πουν οι άλλοι μπορεί να είναι ως ένα βαθμό ενεργοποιητικός παράγοντας της επίτευξης για τους άνδρες, όταν γίνεται εμμονή, αποπροσανατολίζει από το στόχο, με αποτέλεσμα να αποφεύγεται η επιτυχία.

Πώς ο φόβος αποτυχίας προβλέπει το φόβο επιτυχίας;

Με σκοπό να διερευνηθεί κατά πόσο οι πέντε παράγοντες αυτοαναφοράς του φόβου αποτυχίας («φόβος ότι θα βιωθούν συναισθήματα

ντροπής και αμηχανίας», «φόβος υποτίμησης αυτοεκτίμησης», «φόβος για αβέβαιο μέλλον», «φόβος ότι σημαντικά άτομα θα χάσουν το ενδιαφέρον τους», «φόβος μήπως στεναχωρηθούν σημαντικοί άλλοι») προβλέπουν την εμφάνιση του φόβου επιτυχίας, χρησιμοποιήθηκε η Γραμμική Ανάλυση Διακριτής Συνάρτησης (Linear Discriminant Function Analysis). Ο δείκτης *Wilk's Lambda* ήταν στατιστικά σημαντικός $\Lambda = .686$, $p = .037$, δηλώνοντας ότι υπάρχουν διαφορές στις δύο ομάδες (υψηλού και χαμηλού φόβου επιτυχίας) σχετικά με τους 5 παράγοντες. Η διακριτική εξίσωσή τους με τους αστάθμιστους συντελεστές (Standardized Canonical Discriminant Function Coefficients) ήταν:

$Y' = 0.35$ «φόβος ότι θα βιωθεί ντροπή και αμηχανία» + 0.441 «φόβος υποτίμησης της αυτοεκτίμησης» + (-1.272) «φόβος για αβέβαιο μέλλον» + 0.121 «φόβος ότι σημαντικοί άλλοι θα χάσουν το ενδιαφέρον τους» + 0.943 «φόβος ότι σημαντικοί άλλοι θα στεναχωρηθούν»

Η εξίσωση αυτή δείχνει την προβλεπτική αξία των ανεξάρτητων μεταβλητών. Με βάση αυτούς τους συντελεστές, προκύπτει ότι τα άτομα που δεν παρουσίασαν φόβο επιτυχίας παρουσίασαν ισχυρότερο φόβο μήπως πληγώσουν σημαντικούς άλλους, έπειτα φόβο υποτίμησης της αυτοεκτίμησης και φόβο ότι θα βιωθούν συναισθήματα ντροπής, ενώ φαίνεται ότι δεν παρουσίασαν καθόλου το φόβο που σχετίζεται με το αβέβαιο μέλλον. Αντίθετα, οι συμμετέχοντες με φόβο επιτυχίας δεν είχαν φόβο αποτυχίας. Η μέση προβλεπτική αξία των 5 παραγόντων σε σχέση με τις δύο ομάδες έδειξε ότι τα άτομα που δεν εμφάνισαν φόβο επιτυχίας είχαν υψηλότερες βαθμολογίες στους παράγοντες του φόβου αποτυχίας ($M = .824$), ενώ τα άτομα με φόβο επιτυχίας είχαν χαμηλότερες βαθμολογίες ($M = -.525$).

Το συνολικό ποσοστό της σωστής κατάταξης των ατόμων χαμηλού και υψηλού φόβου επιτυχίας με βάση το φόβο αποτυχίας ήταν 77.8%. Συγκεκριμένα, το 78.6% των ατόμων χωρίς φόβο επιτυχίας και το 77.3% των ατόμων με φόβο επιτυχίας προβλέφτηκε σωστά αναφορικά με τους

5 παράγοντες του φόβου αποτυχίας. Ο συντελεστής *Kappa* (που δείχνει κατά πόσο οι ανεξάρτητες μεταβλητές επηρεάζουν την κατηγορική μεταβλητή) ήταν $K = .54$, επιβεβαιώνοντας ότι ο φόβος αποτυχίας μπορεί να προβλέψει αν κάποιος θα παρουσιάσει ή όχι το φόβο της επιτυχίας. Συνολικά, γίνεται κατανοητό ότι ο φόβος της αποτυχίας και ο φόβος της επιτυχίας είναι δύο ανεξάρτητα κίνητρα, τα οποία κινούνται σε αντίθετους πόλους, καθώς η ύπαρξη του ενός αναιρεί την ύπαρξη του άλλου: Οι συμμετέχοντες με φόβο επιτυχίας δεν είχαν φόβο αποτυχίας, και το αντίστροφο.

Συζήτηση

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να μελετηθεί το φαινόμενο του φόβου επιτυχίας σε αντικειμενικές συνθήκες. Τα μέχρι σήμερα ερευνητικά δεδομένα αδυνατούσαν να εξηγήσουν το κίνητρο του φόβου της επιτυχίας όπως αυτό εκδηλώνεται στην καθημερινή συμπεριφορά επίτευξης, καθώς οι περισσότερες έρευνες στηρίχθηκαν σε υποκειμενικές μεθόδους (χρήση προβολικών τεστ και τεστ αυτοαναφοράς). Όπως προαναφέρθηκε, η μελέτη ψυχολογικών φαινομένων με τέτοιου είδους μεθοδολογικά εργαλεία, αν και σε κάποιες περιπτώσεις είναι απαραίτητη, κρύβει αρκετές αδυναμίες, καθώς τα άτομα δε βιώνουν αυτό καθαυτό το υπό μελέτη φαινόμενο αλλά φαντάζονται ή ανακαλούν στη μνήμη τους παρεμφερείς αντιδράσεις του παρελθόντος. Η «υποκειμενικότητα» αυτή δεν αφήνει το περιθώριο να εξαχθούν ορθά και αντικειμενικά συμπεράσματα, γι' αυτό θεωρήθηκε σκόπιμο να σχεδιαστεί η παρούσα έρευνα, στην οποία μελετήθηκε η εκδήλωση του κινήτρου αποφυγής της επιτυχίας σε ρεαλιστικές συνθήκες και χωρίς να παρεμβληθούν άλλοι παράγοντες πέραν του υπό μελέτη κινήτρου.

Κατά τον πειραματικό χειρισμό, ο οποίος περιελάμβανε υποβολή των υποκειμένων σε συνθήκη επιτυχίας και συνθήκη φόβου επιτυχίας, η δραστηριότητα που προτάθηκε από τους πειρα-

ματιστές επιλέχθηκε έτσι ώστε να μην αφήνει περιθώρια κοινωνικών στερεοτύπων, καθώς η συμμετοχή σε ένα συνέδριο εμπίπτει στις ακαδημαϊκές ικανότητες τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών. Πράγματι, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν υπήρχε διαφορά στην εμφάνιση του φόβου επιτυχίας ως προς το φύλο των συμμετεχόντων. Ένα σημαντικό εύρημα που παρατηρήθηκε ήταν ότι η πλειονότητα των ατόμων που εμφάνισαν φόβο επιτυχίας (32 άτομα στα 33) αρνήθηκε τη συμμετοχή στο συνέδριο στη δεύτερη συνθήκη του πειραματικού χειρισμού (συνθήκη φόβου επιτυχίας). Αυτό δείχνει ότι οι συμμετέχοντες θέλησαν να προσεγγίσουν το στόχο που τους δόθηκε στην πρώτη συνθήκη (προσέγγιση επίτευξης), άλλαξαν όμως γνώμη εξαιτίας των απαιτήσεων και των υποχρεώσεων που συνεπαγόταν η συνθήκη της επιτυχίας. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει τα λεγόμενα του Pappo (1972) ότι το άτομο με φόβο επιτυχίας επιθυμεί την επίτευξη αλλά «τρομάζει» όταν πλησιάζει σε αυτήν και προτιμά τον ασφαλή ρόλο των χαμηλών προσδοκιών.

Με σκοπό να γίνει μία ακόμα πιο ολοκληρωμένη μελέτη του κινήτρου αποφυγής της επιτυχίας, θεωρήθηκε χρήσιμο το κίνητρο αυτό να εξεταστεί σε σχέση με κάποιες άλλες ανεξάρτητες μεταβλητές, ώστε να είναι δυνατή η κατασκευή του «προφίλ» των ατόμων που εμφάνισαν ή όχι φόβο επιτυχίας. Έτσι, η παρούσα έρευνα εξέτασε το φόβο επιτυχίας σε σχέση με το φόβο αποτυχίας, τον προσανατολισμό στο στόχο και τον αυτοαναφερόμενο φόβο επιτυχίας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στα άτομα χαμηλού και υψηλού φόβου επιτυχίας κυρίως ως προς τους παράγοντες του φόβου αποτυχίας και τον προσανατολισμό στο στόχο. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες που αποφάσισαν να συμμετάσχουν στο συνέδριο (δηλαδή είχαν χαμηλό φόβο επιτυχίας) είχαν υψηλές βαθμολογίες στους παράγοντες του φόβου αποτυχίας σε σχέση με τα άτομα που αρνήθηκαν τη συμμετοχή τους στο συνέδριο (υψηλό φόβο επιτυχίας). Το εύρημα αυτό συμφωνεί με τα ευρήματα των Karabenick και Marshall (1974), ότι δηλαδή τα

άτομα με υψηλό φόβο αποτυχίας και χαμηλό φόβο επιτυχίας προσανατολίζονται πιο ενεργά στην επιτυχία και τελικά επιλέγουν δραστηριότητες που αποσκοπούν στην επιτυχία. Πράγματι, φαίνεται ότι ο φόβος μήπως τα άτομα αποτύχουν τα κινητοποιεί και τα «ωθεί» σε συμπεριφορές επίτευξης.

Φαίνεται όμως ότι το «είδος» του φόβου αποτυχίας ήταν διαφορετικό στους άνδρες απ' ό,τι στις γυναίκες. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι άνδρες φοιτητές εμφάνισαν υψηλές βαθμολογίες σε παράγοντες φόβου αποτυχίας που σχετιζόταν κυρίως με την κοινωνική τους εικόνα. Συγκεκριμένα, είχαν υψηλά επίπεδα σε έναν παράγοντα που αφορούσε την ανησυχία και το φόβο μήπως εκθεθούν και στεναχωρηθούν σημαντικά πρόσωπα στη ζωή τους. Αντίθετα, οι γυναίκες εξέφρασαν υψηλά επίπεδα στον παράγοντα του φόβου αποτυχίας που αφορούσε την υποτίμηση της αυτοεκτίμησης και των ικανοτήτων τους, ένα φόβο που σχετίζεται με εσωτερικές συγκρούσεις και πιέσεις. Αυτό το εύρημα οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι λόγοι που ωθούν τους άνδρες και τις γυναίκες στην επιτυχία διαφέρουν. Σημαντικό όμως είναι το γεγονός ότι ούτε οι άνδρες ούτε οι γυναίκες εμφάνισαν «φόβο για αβέβαιο μέλλον». Ο παράγοντας αυτός φαίνεται να σχετίζεται με χαμηλές πρωτοβουλίες και υιοθέτηση συμπεριφορών που δεν ενέχουν ρίσκο. Στην παρούσα περίπτωση, όμως, τα άτομα που δέχθηκαν να συμμετάσχουν πήραν μια σχετικά τολμηρή απόφαση, γεγονός που επιβεβαιώνει το εύρημα ότι τα άτομα αυτά δε φοβήθηκαν το μέλλον. Συμπερασματικά, λοιπόν, φαίνεται ότι το «είδος» του φόβου επιτυχίας που είχαν τα άτομα τα οποία δέχτηκαν να συμμετάσχουν ήταν περισσότερο «διεγερτικό» παρά «κατασταλτικό», καθώς τους ώθησε σε συμπεριφορά επίτευξης, αν και ήταν διαφορετικό στα δύο φύλα.

Έτσι, οι άνδρες που δεν εμφάνισαν φόβο επιτυχίας φαίνεται ότι απασχολούνται με σκέψεις και ανησυχίες σχετικά με τις αρνητικές συνέπειες της αποτυχίας κυρίως αναφορικά με τη «δημόσια αιδώ» και την αρνητική τους εικόνα προς τα έξω. Το γεγονός αυτό τους ωθεί σε συμπερι-

φορές οι οποίες απαλύνουν τους φόβους τους για αποτυχία. Προφανώς η συνθήκη επιτυχίας που τους δόθηκε στην πρώτη φάση του πειράματος διέγραψε κάθε πιθανότητα αποτυχίας, βοηθώντας τους να προχωρήσουν στην επίτευξη της επιτυχίας. Γι' αυτό ίσως και ο φόβος για αβέβαιο μέλλον ήταν ανεπαίσθητος. Το γεγονός δηλαδή ότι τα άτομα προχώρησαν σε επίτευξη σημαίνει ότι αυτά δε φοβούνται αρνητικές μελλοντικές συνέπειες. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο παράγοντας με τη μεγαλύτερη πρόβλεψη ήταν ο «φόβος μήπως στεναχωρηθούν σημαντικοί άλλοι». Φαίνεται ότι ο φόβος αυτός σχετίζεται με ένα αίσθημα υποχρέωσης που έχουν αυτά τα άτομα προς κάποια σημαντικά πρόσωπα στη ζωή τους, όπως είναι οι γονείς, καθηγητές, φίλοι. Η «υποχρέωση» αυτή τα οδηγεί σε πράξεις επίτευξης που αποδεικνύουν την αξία τους και τις ικανότητές τους στους γύρω ανθρώπους. Το παραπάνω αποτέλεσμα επιβεβαιώνει κατά κάποιον τρόπο τα ευρήματα του Sideridis (in press), που έδειξαν ότι τα άτομα με αυξημένο το αίσθημα της υποχρέωσης επέμεναν και προσπάθησαν αισθητά περισσότερο από άτομα με άλλα κίνητρα. Οι γυναίκες, από την άλλη μεριά, που δεν εμφάνισαν φόβο επιτυχίας φαίνεται να απασχολούνται με τις αρνητικές συνέπειες της αποτυχίας, σε θέματα όμως που αφορούν την υποτίμηση των ικανοτήτων τους και της αυτοεκτίμησής τους. Με άλλα λόγια, προβαίνουν στην επίτευξη της επιτυχίας για να αποδείξουν πρωτίστως στον εαυτό τους ότι μπορούν να τα καταφέρουν και για να μην απογοητευτούν οι ίδιες από τις δυνατότητές τους.

Ένα εξίσου σημαντικό εύρημα αφορά τον προσανατολισμό στο στόχο, καθώς βρέθηκε ότι από τα άτομα που δεν εμφάνισαν φόβο επιτυχίας οι άνδρες είχαν πολύ πιο ισχυρούς προσανατολισμούς στο στόχο (τόσο προσέγγισης όσο και αποφυγής) από τις γυναίκες. Προκύπτει δηλαδή ότι ο προσανατολισμός στην επίτευξη (προσέγγιση ή αποφυγή) σχετίζεται με την επιτυχία και αποτελεί έναν ακόμη λόγο που οδηγεί τους άνδρες στην επιλογή να συμμετάσχουν σε δραστηριότητα που ενέχει επιτυχία. Το ότι οι άνδρες χαρακτηρίζονταν από προσανατολισμούς τόσο

προσέγγισης όσο και αποφυγής μάλλον δικαιολογείται από το γεγονός ότι τα άτομα αυτά είχαν υψηλά επίπεδα και στο φόβο αποτυχίας (κίνητρο που σχετίζεται με τους προσανατολισμούς αποφυγής της επιτυχίας ή της αποτυχίας). Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι προσανατολισμοί επίτευξης υπερισχύουν των φόβων και ωθούν το άτομο σε καταστάσεις επίτευξης, γεγονός που επιβεβαιώνεται από την απόφασή τους να συμμετάσχουν τελικά στο συνέδριο.

Τέλος, ένα συμπέρασμα που προκύπτει σχετικά με τον αυτοαναφερόμενο φόβο επιτυχίας είναι ότι τα άτομα με φόβο επιτυχίας είχαν όντως υψηλές βαθμολογίες, σε δύο όμως παράγοντες: στην «εμμονή με την αξιολόγηση» και στην «αμφισβήτηση του εαυτού». Πράγματι, σύμφωνα με τον Parro (1972), η έντονη ενασχόληση των ατόμων με σκέψεις αναφορικά με το πώς θα τα πάνε σε μια δραστηριότητα και η υποτίμηση των ικανοτήτων αποπροσανατολίζουν από το στόχο, με αποτέλεσμα τα άτομα αυτά να εμφανίζουν φόβο επιτυχίας. Το σημαντικό όμως που απορρέει από την παρούσα έρευνα είναι ότι οι άνδρες με φόβο επιτυχίας είχαν υψηλότερες βαθμολογίες στους παραπάνω παράγοντες απ' ό,τι οι γυναίκες. Για μία ακόμα φορά φαίνεται δηλαδή ότι οι άνδρες ενδιαφέρονται περισσότερο από τις γυναίκες για το τι θα πουν οι άλλοι και πώς τελικά θα αξιολογηθούν. Η υπερβολή όμως και η εμμονή με τέτοιου είδους σκέψεις πιθανώς σχετίζονται με αυξημένο άγχος, με αποτέλεσμα τα άτομα να αποπροσανατολίζονται από το στόχο και να εμφανίζουν φόβο επιτυχίας, απορρίπτοντας την πρόταση που τους δόθηκε. Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι οι άνδρες με φόβο επιτυχίας, σε αντίθεση με το αναμενόμενο, αμφιβάλλουν για τον εαυτό τους σε μεγαλύτερο βαθμό από τις γυναίκες. Βλέπουμε, λοιπόν, πως η χαμηλή αυτοπεποίθηση δρα για τους άνδρες ως κατασταλτικός παράγοντας της επιτυχίας. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει την άποψη του Nicholls (1978) ότι τα άτομα με χαμηλή αυτοπεποίθηση αποφεύγουν την εμπλοκή σε δύσκολους στόχους. Οι γυναίκες, αντιθέτως, αν και είχαν αυξημένες βαθμολογίες στον παράγοντα «υποτί-

μηση της αυτοεκτίμησης», δεν εμφάνισαν φόβο επιτυχίας. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι, ενώ η χαμηλή αυτοπεποίθηση επηρεάζει αρνητικά την εμπλοκή ανδρών σε καταστάσεις επίτευξης, δε συμβαίνει το ίδιο με τις γυναίκες.

Ένα αδύνατο σημείο της παρούσας έρευνας αποτέλεσε το μικρό δείγμα και η άνιση κατανομή των ανδρών και των γυναικών. Έτσι, τα αποτελέσματα που αφορούν τις διαφορές μεταξύ των ανδρών και των γυναικών θα πρέπει να μελετηθούν με προσοχή, καθώς στηρίχθηκαν στο σταθμισμένο δείκτη διαφορών. Η άνιση κατανομή του φύλου οφείλεται στο γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των πρωτοετών φοιτητών Τμημάτων Ψυχολογίας είναι γυναίκες. Επίσης, η φύση του πειράματος, που έγινε στο πλαίσιο μιας διδακτικής παράδοσης (τριών ωρών), καθώς και η προαιρετική συμμετοχή των φοιτητών κατέστησαν δύσκολη τη συμμετοχή περισσότερων ατόμων. Ο πειραματικός δηλαδή χειρισμός έπρεπε να ολοκληρωθεί μέσα σε τρεις ώρες, ώστε να μη διαδοθεί ο πραγματικός σκοπός της έρευνας, και η επανάληψη του πειράματος σε άλλους συμμετέχοντες διέτρεχε τον κίνδυνο να καταστήσει το πείραμα άκυρο, γι' αυτό και το δείγμα ήταν μεσαίου μεγέθους. Παρ' όλα αυτά, η αξιοπιστία (*alpha*) ήταν αρκετά υψηλή στους παράγοντες που μελετήθηκαν, γεγονός που μας επιτρέπει να θεωρήσουμε τα αποτελέσματα των στατιστικών αναλύσεων αξιόπιστα.

Θα ήταν χρήσιμο οι μελλοντικές έρευνες να είναι πληρέστερες όσον αφορά το μέγεθος του δείγματος και την κατανομή του φύλου και να στηριχθούν σε αντικειμενικότερες μεθόδους, καθώς τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας δείχνουν ότι το κίνητρο του φόβου της επιτυχίας είναι υπαρκτό, και μάλιστα εξαρτάται από διαφορετικούς παράγοντες στους άνδρες και στις γυναίκες. Επίσης, θα ήταν σημαντικό να διερευνηθούν και άλλοι παράγοντες που μπορεί να σχετίζονται με την εμφάνιση του φόβου επιτυχίας, ώστε να μπορεί να σχηματιστεί μια πληρέστερη εικόνα των παραγόντων που ορίζουν ή και ενεργοποιούν το κίνητρο αυτό σε καταστάσεις επίτευξης.

Βιβλιογραφία

- Atkinson, J. W. (1964). *An introduction to motivation*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Bong, M. (2004). Academic Motivation in Self-Efficacy, Task Value, Achievement goal Orientations and Attributional Beliefs. *Journal of Educational Research*, 97, 287-297.
- Canavan-Gumpert, D., Garner, K. K., & Gumpert, P. (1978). *The success-fearing personality*. Lexington, MA: Heath.
- Γεώργιος, Δ. (1986). *Κοινωνική ψυχολογία*. Αθήνα (αυτοέκδοση).
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Conroy, D. E. (2001). Progress in the development of a multidimensional measure of fear of failure: The performance Failure Appraisal Inventory. *Anxiety, Stress & Coping*, 14, 431-452.
- Conroy, D. E., Metzler, J. N., & Hofer, S. M. (2003). Factorial invariance and latent mean stability of performance failure appraisals. *Structural Equation Modeling*, 10, 401-422.
- Dweck, C. S., & Leggett, E. L. (1988). A social-cognitive approach to motivation and personality. *Psychological Review*, 95, 256-273.
- Elliot, J. A. (1999). Approach and avoidance motivation and achievement goals. *Educational Psychologist*, 34, 169-189.
- Elliot, J. A., & Church, M. A. (1997). A hierarchical model of approach and avoidance achievement motivation. *Journal of personality and Social Psychology*, 72, 218-232.
- Elliot, J. A., & Harackiewicz, J. M. (1996). Approach and avoidance achievement goals and intrinsic motivation: A mediational analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 461-475.
- Elliot, J. A., & McGregor, H. A. (2001). A 2X2 achievement goal framework. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 501-519.
- Entwisle, D. R. (1972). To dispel fantasies about fantasy-based measures of achievement motivation. *Psychological Bulletin*, 77, 377-391.
- Feather, N. T., & Raphelson, A. C. (1973). Fear of success in Australian and American student groups: Motive or Sex-role stereotype? *Journal of Personality*, 42, 190-201.
- Fleming, J. (1982). Fear of success in black male and female graduate students: A pilot study. *Psychology of Women Quarterly*, 6, 327-340.
- Freud, S. (1957). Some character types met with in psychoanalytic work: Those wrecked by success. In J. Strachey (Ed. and Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud, Vol. 14* (pp. 316-331). London: Hogarth Press. (Original work published 1916)
- Hoffman, L. W. (1972). Early childhood experiences and women's achievement motives. *Journal of Social Issues*, 28, 129-155.
- Horner, M. (1968). *Sex differences in achievement motivation and performance in competitive and non-competitive situations*. Unpublished doctoral dissertation, University of Michigan, 1968.
- Jacobson, N. S., & Truax, P. (1991). Clinical significance: a statistical approach to defining meaningful change in psychotherapy research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 12-19.
- Karabenick, S. A. (1977). Fear of success, achievement and affiliation dispositions, and the performance of men and women under individual and competitive conditions. *Journal of Personality*, 45, 117-149.
- Karabenick, S. A., & Marshall, J. M. (1974). Effects of fear of success, fear of failure, type opponent and performance contingent feedback. *Journal of Personality*, 42, 220-237.
- Kraiger, K., Hakel, M. D., & Cornelius, E. T. (1984). Exploring fantasies of TAT reliability. *Journal of Personality Assessment*, 48, 365-370.
- Lew, A. S., Allen, R., Papouchis, N., & Ritzler, B. (1998). Achievement orientation and fear of success in Asian American college students. *Journal of Clinical Psychology*, 54, 97-108.
- Locke, E., & Latham, G. (1990). *A theory of goal*

- setting and task performance. New Jersey: Prentice Hall.
- McClelland, D. C., Atkinson, J. W., Clark, R. W., & Lowell, E. L. (1953). The achievement motive. In Α. Κωσταρίδου-Ευκλείδη (1997), *Ψυχολογία κινήτρων* (Β' έκδοση). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Μέλλον, Ρ. (1998). *Ψυχοδιαγνωστικές Μέθοδοι* (Β' έκδοση). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Middleton, M. J., & Midgley, C. (1997). Avoiding the demonstration of lack of ability: An under explored aspect of goal theory. *Journal of Educational Psychology*, 89, 710-718.
- Mulig, J. C., Haggerty, M. E., Carballosa, A. B., Cinnick, W. J., & Madden, J. M. (1985). Relationships among fear of success, fear of failure and Androgyny. *Psychology of Women Quarterly*, 9, 284-287.
- Murray, H. (1943). Thematic Apperception Test manual. In Ρ. Μέλλον (1998), *Ψυχοδιαγνωστικές Μέθοδοι* (Β' έκδοση). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Nicholls, J. G. (1978). The development of the concepts of effort and ability, perception of academic attainment and the understanding that difficult tasks require more ability. *Child Development*, 49, 800-814.
- O'Connell, A. N., & Perez, S. (1982). Fear of Success and causal attributions of success and failure in high school and college students. *Journal of Psychology*, 111, 141-151.
- Olsen, N. J., & Willemsen, E. W. (1978). Fear of Success-Fact or Artifact? *Journal of Psychology*, 98, 65-70.
- Onwuegbuzie, A., Levin, J., & Leach, N. (2003). Do effect size measures measure up? A brief assessment. *Learning Disabilities: A Contemporary Journal*, 1(37), 40.
- Pajares, F., & Cheong, Y. F. (2003). Achievement goal orientations in writing: A developmental perspective. *International Journal of Educational Research*, 39, 437-455.
- Pappo, M. (1972). *Fear of Success: A theoretical analysis and the construction and validation of a measuring instrument*. Doctoral dissertation, Columbia University.
- Ray, J. (1984). Fear of Success and Level of Aspiration. *Journal of Social Psychology*, 125, 395-396.
- Sarason, I. G., & Smith, R. E. (1971). Personality. *Annual review of Psychology*, 22, 393-446.
- Shapiro, J. (1979). «Fear of Success» imagery as a reaction to sex-role inappropriate behavior. *Journal of Personality*, 43, 33-38.
- Sideridis, G. D. (1999). On establishing non-significance. *Dyslexia*, 5, 47-52.
- Sideridis, G. D. (2005). Goal orientation, academic achievement and depression: Evidence in favor of revised goal theory. *Journal of Educational Psychology*, 97, 366-375.
- Sideridis, G. D. (in press). Goal orientations and strong oughts: Adaptive or maladaptive forms of motivation for students with and without suspected learning disabilities? *Learning and Individual Differences*.
- Skaalvik, E. M. (1997). Self-enhancing and self-defeating ego orientation: Relations with task and avoidance orientation, achievement, self-perceptions and anxiety. *Journal of Educational Psychology*, 89, 71-81.
- Sohn, D. (1977). Affect gene-rating powers of effort and ability self-attributions of academic success and failure. *Journal of Educational Psychology*, 69, 500-505.
- Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. New York: Norton.
- White, R. W. (1959). Motivational reconsidered: The concept of competence. *Psychological review*, 66, 297-333.
- Wood, M. M., & Greenfeld, S. (1979). Fear of Success in high achieving male and female managers in private industry vs the public sector. *Journal of Psychology*, 103, 289-297.

Fear of success, fear of failure and goal orientations

EIRINI MANTI & GEORGIOS D. SIDERIDIS

University of Crete, Greece

ABSTRACT

The purpose of the present study was to investigate fear of success as a function of fear of failure and goal orientations. Results indicated that that people who did not exhibit fear of success were high on goal orientations and fear of failure, and the opposite was true for individuals high on fear of success. Additionally, although gender differences were not manifested with regard to fear of success, differences existed concerning the causes of the existence of fear of success. More specifically, males not displaying fear of success were afraid of how a possible failure would affect their social status. Females were least concerned about «what others would think» as their fear of failure was more linked to personal and internal sources of pressure. Among individuals who did not exhibit fear of success, males were higher in performance orientation compared to females. Results suggested that a constant interplay between external and internal sources of influence interact in the prediction and manifestation of fears with regard to the pursuit of goals.

Key words: Fear of success, Fear of failure, Goal orientations.

Address: Georgios D. Sideridis, Department of Psychology, University of Crete, Rethymnon. 741 00 Crete, Greece. E-mail: sideridis@psy.soc.uoc.gr